

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво - Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра загальнотеоретичного правознавства та публічного права

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Освітній ступінь – магістр

**На тему: «КВАЗІСУДОВІ ПОВНОВАЖЕННЯ ВИЩОЇ РАДИ
ПРАВОСУДДЯ, ЇХ ПРАВОВА СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ»**

Виконав: студент 2-го року навчання
спеціальності 081 – Право

Таран Максим Ігорович

Керівник:

Венгер Володимир Миколайович

Кандидат юридичних наук, доцент

Рецензент: _____

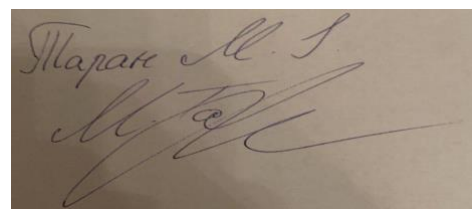
Магістерська робота захищена

з оцінкою: _____

Секретар ЕК _____

« » _____ 2020 року

Київ - 2020

Таран М. І.

**ТЕМА: КВАЗІСУДОВІ ПОВНОВАЖЕННЯ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ,
ЇХ ПРАВОВА СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ**

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ	Стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ПРАВОВА СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ КВАЗІСУДОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ВРП В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	
1.1 Правова природа Вищої Ради Правосуддя. Законодавче та конституційне регулювання її діяльності	5
1.2 Конституційні основи квазісудових повноважень ВРП	14
1.3 Правозастосовчий процес реалізації ВРП квазісудових повноважень	21
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	27
РОЗДІЛ 2 КВАЗІСУДОВІ ПОВНОВАЖЕННЯ ВРП В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	
2.1. Загальна характеристика квазісудових повноважень ВРП і їх види	28
2.2 Форми і механізм здійснення квазісудових повноважень ВРП	33
2.3 Аналіз стандартів та механізмів здійснення квазісудових повноважень уповноваженими органами в країнах Європейського союзу	50
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	57
РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ІНСТИТУТУ ПОВНОВАЖЕНЬ ВРП І КВАЗІСУДОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК ЙОГО СКЛАДОВОЇ ТА НАПРЯМКИ ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ	
3.1 Аналіз існуючого правового механізму здійснення квазісудових повноважень ВРП і його проблемних аспектів	59
3.2 Державна стратегія і напрями реформування системи судоустрою і інституту повноважень ВРП щодо відповідальності суддів як її складової	70
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	79
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – Конвенція Європейський суд з прав людини – ЄСПЛ

Консультативна рада європейських суддів – КРЄС

Європейська комісія «За демократію через право» – Венеціанська комісія

РЄ – Рада Європи

Вища рада правосуддя – ВРП

ВР України – Верховна Рада України

ВРЮ – Вища рада юстиції

ВС – Верховний Суд

Рада Вища кваліфікаційна комісія суддів України – ВККС України

ВАС України – Вищий адміністративний суд України

ВККС України – Вища кваліфікаційна комісія суддів України

Державна судова адміністрація України – ДСА України

Служба судової охорони – ССО

Кримінальний кодекс України – КК України

Кримінальний процесуальний кодекс України – КПК України

Кодекс України про адміністративні правопорушення – КУПАП

Кодекс адміністративного судочинства України – КАС України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

Цивільний процесуальний кодекс України – ЦПК України

Господарський процесуальний кодекс України – ГПК України

Єдиний реєстр досудових розслідувань – ЄРДР

Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система – ЄСІТС

ВСТУП

Ефективність і прозорість судової влади є необхідною умовою і запорукою верховенства права в демократичній країні, що забезпечує повноцінний захист інтересів суспільства та держави. Важливість реформування інститутів судової влади вимагає закріплення на конституційному рівні ефективних гарантій її забезпечення, що відповідатимуть міжнародним стандартам демократії і права. Особливої актуальності дане питання набуває у зв'язку з реформуванням судової системи, початок якої було означено внесенням у 2016 році змін до Конституції України в частині правосуддя та прийняття Законів «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу Раду правосуддя», «Про антикорупційний суд». Це стало прогресивним кроком на шляху удосконалення процесу судочинства і створило підґрунтя для подальшого оновлення судової системи.

Закон «Про Вищу раду правосуддя» закріпив на законодавчому рівні її юридичний статус, механізм діяльності, конституційні повноваження. Правовий статус ВРП, як незалежного органу суддівського врядування, визначається її конституційно та законодавчо закріпленими повноваженнями як головного органу в питаннях суддівської кар'єри; як єдиного дисциплінарного органу щодо суддів, в тому числі і повноважень щодо відсторонення суддів з посади і притягнення до кримінальної відповідальності. Передбачається що саме вона створить ефективний прозорий механізм діяльності судової влади, в тому числі призначення суддів. Але, існує ряд неузгоджених питань в механізмі виконання повноважень ВРП, які потребують законодавчого врегулювання.

Виходячи із актуальності і важливості питання для побудови демократичної правової держави, була обрана тема роботи: «Квазісудові повноваження Вищої ради правосуддя, їх права сутність і значення».

Мета написання роботи: дослідження правової природи Вищої ради правосуддя, її конституційних повноважень, механізму здійснення квазісудових повноважень.

Для досягнення мети будуть виконані наступні завдання:

- досліджено правову природу Вищої Ради Правосуддя, законодавче та конституційне регулювання її діяльності;
- розглянуто конституційні основи повноважень Вищої ради правосуддя та правозастосовний процес реалізації ВРП квазісудових повноважень;
- досліджено сутність квазісудових повноважень ВРП і їх види;
- проаналізовано механізм здійснення квазісудових повноважень ВРП та його проблемні аспекти;
- здійснено аналіз стандартів та механізмів здійснення квазісудових повноважень уповноваженими органами в країнах Європейського союзу;
- розглянуто державну стратегію і напрями реформування інституту повноважень ВРП щодо відповідальності суддів як її складової;
- надано пропозиції щодо удосконалення механізму повноважень ВРП.

Об'єктом дослідження є правова природа повноважень ВРП.

Предметом дослідження є теоретико-правові засади механізму функціонування Вищої ради правосуддя щодо виконання квазісудових повноважень.

Методологічною основою роботи є система загальнонаукових методів пізнання, підходів і принципів, які забезпечують об'єктивний аналіз предмета дослідження.

Для розгляду питань роботи будуть використані праці провідних фахівців з права, таких як : Бойко А.А., Т.В. Галайденко, О. В. Гончаренко, В. В. Городовенко, М.І. Козюбра, В. П. Кохан, Л.М. Курило, А. В. Маляренко, О.Р Михайленко, О.М. Овчаренко, В.Ф. Погорілко, М.Д. Савенко, Шелевер Н.В., О. Л. Польовий, С. В. Прилуцький, Т. М. Радько, М. О. Сапунова, А. О. Селіванов, М.І. Хавронюк, А. В. Шевченко тощо. Також буде використана нормативно-законодавча база у вигляді законів, указів, постанов, матеріали науково-практичних конференцій з права та статті з фахових видань. Увага буде приділена розгляду висновків Ради Європи і Веніціанської комісії щодо оцінки проведення реформування судової влади.

Інформацію щодо практичних аспектів буде використано з реєстрів судових проваджень САП, з офіційного сайту Вищої Ради правосуддя, з висновків Консультативної ради європейських суддів.

РОЗДІЛ 1 ПРАВОВА СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ КВАЗІСУДОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

1.1 Правова природа Вищої Ради Правосуддя. Законодавче та конституційне регулювання її діяльності

Незалежність судової влади є необхідною умовою і запорукою верховенства права в демократичній країні, що забезпечує ефективний захист прав і свобод юридичних і фізичних осіб, реалізує їх право на справедливе судочинство. Лише за умови забезпечення незалежності суддівської влади можливий повноцінний захист інтересів суспільства та держави. Важливість реформування інституту незалежності суддів в Україні вимагає закріплення на конституційному рівні ефективних гарантій її забезпечення, що відповідатимуть європейським і міжнародним стандартам демократії і права. Особливої актуальності дане питання набуває у зв'язку з реформуванням судової системи, початок якої було означено внесенням у 2016 році змін до Конституції України в частині правосуддя та прийняття Законів «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя», «Про антикорупційний суд».

Важливим кроком в цьому напрямку стало прийняття Верховною Радою України 2 червня 2016 року Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». Даним законом було розпочато новий етап судової реформи щодо функціонування системи правосуддя, судової влади та суміжних правових інститутів. Зміни до Конституції України заклали фундамент створення нового незалежного конституційного органу суддівського врядування - Вищої ради правосуддя (ВРП), яка запрацювала з 1 січня 2017 року. Вища рада правосуддя є важливим чинником у становленні демократичної судової влади в Україні, реалізації судової реформи, забезпеченні незалежності судів і суддів впровадженні міжнародних стандартів, судоустрою і тим самим - забезпеченні права на справедливий судовий захист та верховенства права.

Нормативно-правовими засадами діяльності Вищої ради правосуддя є Конституція України, Закони України «Про Вищу раду правосуддя» і «Про судоустрій і статус суддів». Згідно статті 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»: «Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. [4]

Закон «Про Вищу раду правосуддя» закріпив на законодавчому рівні її юридичний статус, порядок формування, механізми здійснення діяльності, а також конституційні повноваження. Створення Вищої ради правосуддя з наданими їй конституційними повноваженнями стало суттєвим кроком у реформуванні систему органів правосуддя, передбачається що саме вона створить ефективний прозорий механізм діяльності судової влади, в тому числі призначення суддів. Основними принципами діяльності Ради та її органів є: верховенство права, прозорість, колегіальність, незалежність та безсторонність, розумність строків. [4]

Дослідимо історію створення Вищої ради правосуддя. Як зазначалось, важливим кроком на шляху розвитку незалежності судової влади в Україні стало реформування судової системи та створення на базі Вищої ради юстиції Вищої ради правосуддя. Вища рада юстиції була першим у вітчизняній історії органом, що мав забезпечувати незалежність суддів і яка відповідно до ст.1 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року «була колегіальним, постійно діючим, незалежним органом, відповідальним за формування незалежного високопрофесійного суддівського корпусу, здатного, кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі, а також за прийняття рішень стосовно порушень суддями і прокурорами вимог щодо несумісності та у межах своєї компетенції про їх дисциплінарну відповідальність» [16, с.5]. Слід відзначити, що на той час створення Вищої ради юстиції в Україні сприймалось як позитивний крок на шляху до посилення незалежності суддів, хоча

при цьому відзначались недоліки її конституційно-правового регулювання, наприклад: «ні Конституція, ні спеціалізоване законодавство чітко не називали місця Вищої ради юстиції в зазначеній системі у контексті поділу влади. Рада юстиції навіть не визначалася як державний орган, хоча мала всі характерні для нього ознаки» [16, с. 5] Найбільш проблемним періодом діяльності Вищої ради юстиції, який можна охарактеризувати як втрату незалежності та перетворення на політично керований орган, був період після 2010 року, що зазначено безпосередньо в положеннях Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні», в якому одним з головних напрямків визначено запобігання корупції у судовій системі та органах кримінальної юстиції. Так, згідно глави 3 Закону: «Однією з основних причин руйнування судової влади є невдало реалізована у 2010 році судова реформа. Прийняття Закону «Про судоустрій і статус суддів» негативно вплинуло на органи суддівського самоврядування – вони стали повністю залежними від політичної влади. Політичні принципи формування Вищої ради юстиції, нечітко сформульовані підстави для притягнення суддів до відповідальності, механізм добору суддів на посади породив зловживаннями з боку органів, відповідальних за цю процедуру» [11, с. 11].

Таким чином, виникла потреба створення нового органу судової влади, незалежного від політичного впливу і виконавчої влади. Відмінностями правового статусу новоствореного органу стало чітке визначення статусу Вищої ради правосуддя «як конституційного органу державної влади та суддівського врядування» [4]. Однак більш визначальними ознаками конституційно-правового статусу нового органу став порядок його формування та обсяг повноважень. Відповідно до ст. 5 Закону, «Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких десятих – обирає з'їзд суддів України з числа суддів або суддів у відставці, двох – призначає Президент України, двох – обирає Верховна Рада України, двох – обирає з'їзд адвокатів України, двох – обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох – обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів і наукових установ. Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою» [4, ст.131].

Слід відзначити, що такий порядок відповідає європейським стандартам, і положенням Європейської хартії про закон «Про статус суддів», оскільки основною її вимогою щодо формування незалежного органу суддівського самоврядування є вимога, щоб «більша його частина обиралась суддями з числа самих суддів». [12] Окрім того, як підкреслює А. В. Сухарко, вирішується проблема політичного впливу інших гілок влади на судову через те, що «наявність у складі Вищої ради правосуддя десяти суддів, які обираються з'їздом суддів України (половини складу), певним чином «перекриває» вплив виконавчої та законодавчої влади на її діяльність. Вплив останніх мінімізується, адже більшість членів ВРП (у кількості 16-ти осіб) обирається незалежними від виконавчої та законодавчої гілок влади інститутами» [49, с. 136].

Ще однією суттєвою відмінністю правового статусу Вищої ради правосуддя від Вищої ради юстиції став перерозподіл на користь ВРП, повноважень, які до реформи належали Верховній Раді і Президенту України. Професор Козюбра М.І. зазначає «Дані повноваження передбачають, що саме ВРП у взаємодії з іншими органами судової влади повинна реалізовувати реформи в системі правосуддя: сформувати новий Верховний Суд, Вищий суд з питань інтелектуальної власності, Вищий антикорупційний суд, оптимізувати систему загальних судів України, забезпечити якісне оновлення суддівського корпусу, створити належні умови для функціонування судів тощо. Тому ВРП, як конституційний орган, має бути опорою для незалежності і підзвітності судової влади». [40, с.14]

Професор Корчевна Л.О. висловлює наступну думку щодо розширення повноважень ВРП «Поширеною залишається практика, відповідно до якої ціла низка питань адміністрування судами, особливо функції розпорядження коштами державного бюджету щодо фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів, залишаються у віданні виконавчої влади», отже «на відміну від вказаних держав, ВРП наділяється повноваженнями призначення, звільнення та кар'єрного росту суддів, а також можливістю впливати на адміністрування судами, в тому числі бере участь у визначенні видатків державного бюджету України на утримання судів, органів і установ системи правосуддя, погоджує перерозподіл

бюджетних видатків між судами. Ці повноваження дають змогу забезпечувати рівновагу судової влади між гілками державної влади. Це важливий крок щодо забезпечення незалежності судової влади» [50, с.18].

Процес збільшення повноважень Вищої ради правосуддя, порівняно з Вищою радою юстиції, відзначено в першому аналітичному звіті про результати діяльності ВРП за 2017 рік, де зазначено: «це дає змогу говорити про важливу роль, якою законодавець наділив ВРП для формування високопрофесійного корпусу суддів і забезпечення авторитету правосуддя» [77, с.8].

Даний процес перетворень отримав позитивну оцінку міжнародних правозахисних організацій. Як зазначив експерт Ради Європи Герхард Райсне «оскільки в умовах визнання двох груп ключових завдань суддівських рад, перша з яких стосується суддівської кар'єри, друга – взаємодії судової влади з іншими гілками влади, небагато країн-членів Ради Європи визначають ці два завдання для судових рад і наділяють цей орган відповідними повноваженнями» [59, с. 15].

23 жовтня 2015 року Європейська комісія «За демократію через право» (Венеціанська комісія) надала позитивний висновок щодо змін до Конституції України в частині реформування правосуддя. Вона позитивно оцінила скасування випробувального терміну для суддів, «скасування «порушення присяги» як підстави для звільнення суддів, запровадження конкурсних процедур при призначенні суддів на посади» [13, с.7], формування ВРП таким чином, щоби більшість складала судді, обрані судьями, проведення реформи прокуратури та забезпечення гарантій її незалежності, в першу чергу через позбавлення Верховної ради повноважень щодо висловлення недовіри Генеральному прокурору. Позитивно було оцінено передачу повноважень щодо призначення і звільнення суддів від Верховної ради і Президента ВРП.» [13, с.8]

Щодо важливості збільшення нормотворчих повноважень Вищої ради правосуддя, які полягають у можливості «...подання обов'язкових до розгляду висновків щодо законопроектів з питань утворення, ліквідації, реорганізації судів, статусу суддів, судоустрою, а також узагальнення пропозицій суддів, органів та установ системи правосуддя щодо функціонування, статусу судів і судоустрою,

пропозицій щодо видатків державного бюджету на судову систему, погодження перерозподілу видатків (крім Верховного Суду), затвердження нормативів кадрового та матеріально-технічного забезпечення суддів та інше» [4], можна зазначити, що вони посилюють незалежність судової влади від виконавчої влади, що є необхідною передмовою забезпечення незалежності суддів.

В якості прогресивних змін правового статусу ВРП також можна відзначити її роль у забезпеченні рівноваги між незалежністю суддів, захистом їх прав з відповідальністю суддів за якість правосуддя. Про це свідчить ст. 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», згідно якої Рада є відповідальною не лише за «забезпечення незалежності судової влади», а й за «функціонування її на засадах відповідальності та підзвітності перед суспільством», також у процесі формування суддівського корпусу Рада має керуватись критеріями доброчесності та високопрофесійності суддів [4, ст. 1].

Створення ВРП наблизили Україну до європейських стандартів судоустрою. Подібний до ВРП орган є в багатьох країнах Європи: у Франції, Італії і Португалії - це Вища рада магістратури, в Іспанії - Генеральна рада судової влади, у Вірменії - Рада правосуддя, у Болгарії - Вища судова рада, в Угорщині - Національна рада юстиції, в Турції - Вища рада суддів і прокурорів. [14, с.7]

Правовий статус ВРП, як незалежного органу суддівського врядування, визначається її конституційно та законодавчо закріпленими функціями і повноваженнями як головного органу в питаннях суддівської кар'єри; як єдиного дисциплінарного органу щодо суддів, в тому числі і повноважень щодо відсторонення суддів з посади і притягнення до кримінальної відповідальності. Саме за ВРП закріплено вирішальне слово в питаннях звільнення суддів, притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, надання згоди на зняття суддівського імунітету. На сьогоднішній день правовий статус Вищої ради правосуддя як суб'єкта судової влади в фаховій правничій літературі залишаються малодослідженим, що обумовлено її нещодавнім заснуванням як інституту державної влади. В більшості робіт оговорюються питання її функціонування як органу незалежного суддівського самоврядування, кадрового забезпечення

суддівського корпусу і дисциплінарного контролю щодо суддів. Слід зазначити наукові праці наступних фахівців з права, які досліджують ці питання: С.С. Алексєєва, Є.І. Білокур, А.Б. Венгерова, В.В. Завальнюка, Д.А. Керімова, М.І. Козюбри, О.Л. Копиленко, Корчевна Л.О., М.В. Кравчука, Ю.М. Оборотова, В.Ф. Погорілка, С.В. Прилуцького, Ф.М. Решетникова, Є.В. Супрунюка, А.О. Селіванова, О.Ф. Скакун, С.Г. Стеценко, В.В. Тароєвої, Ю.А. Тихомирова, Ю.М. Тодики, М.І. Хавронюка, В.Є. Чиркіна, В.І. Шаповала, В.І. Шишкіна, Ю.С. Шемшученка та інших.

Для розуміння правової природи ВРП, слід розглянути її функції і повноваження, виходячи із закріпленого Законом її правового статусу, що визначає місце ВРП в системі органів державної влади, а також порядок взаємодії з іншими організаціями. Слід зазначити, що після конституційного перетворення Вищої ради юстиції у Вищу раду правосуддя, вона набула ознак універсального конституційного органу в системі правосуддя. Правовий статус ВРП, як незалежного органу суддівського врядування, визначається наступними її конституційно та законодавчо закріпленими повноваженнями: 1. ВРП, як головний орган в питаннях суддівської кар'єри; 2. ВРП, як єдиний дисциплінарний орган щодо суддів; 3. Повноваження у притягнення суддів до кримінальної відповідальності. 4. Участь у формуванні належного професійного корпусу державних службовців у системі правосуддя. [66, с.1]

Виходячи із вище зазначених повноважень ВРП, складаються принципи і функції діяльності, розглянемо їх детально. 1. ВРП, як незалежний орган суддівського врядування: формується за принципом політичної нейтральності та професійності; функціонує відповідно до стандарту Ради Європи у складі більшості суддів, обраних суддями; члени ВРП призначаються на підставі відкритих прозорих конкурсів. [66, с.1] 2. ВРП, як головний орган в питаннях суддівської кар'єри: ухвалює неупереджені рішення про призначення, звільнення, переведення суддів; відповідає за формування добросовісного, високопрофесійного, незалежного корпусу суддів. [66, с.1] 3. ВРП, як єдиний дисциплінарний орган щодо суддів: контролює додержання закону та етики в діяльності суддів і прокурорів; здійснює

прозоро розгляд дисциплінарних справ щодо суддів; рішення про притягнення до відповідальності ухвалюються дисциплінарними палатами, скарги на рішення розглядаються ВРП у пленарному складі. [66, с.1] 4. Роль в притягненні судді до кримінальної відповідальності: надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою або арештом; ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя. [66,с.1] 5. Участь у формуванні професійного корпусу державних службовців у системі правосуддя: затверджує регулятивні положення щодо проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у системі правосуддя; затверджує персональний склад Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя. [66,с.1]

У Законі «Про вищу раду правосуддя» згідно статті 3 «Повноваження Вищої ради правосуддя» зазначено: Вища рада правосуддя: «1) вносить подання про призначення судді на посаду; 2) ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; 3) забезпечує здійснення дисциплінарним органом дисциплінарного провадження щодо судді; 4) утворює органи для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів; 5) розглядає скарги на рішення відповідних органів про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; 6) ухвалює рішення про звільнення судді з посади; 7) надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом; 8) ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; 9) вживає заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів; 10) ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого, рішення про відрядження судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації; 11) ухвалює рішення про припинення відставки судді; 12) погоджує кількість суддів у суді; 13) затверджує Положення про Єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему, Положення про Державну судову адміністрацію України, Положення про Службу судової охорони, Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя, Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, Порядок ведення Єдиного державного

реєстру судових рішень; 14) надає обов'язкові до розгляду консультативні висновки щодо законопроектів з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів; 15) здійснює функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності; бере участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя; 16) затверджує за поданням Державної судової адміністрації України нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів; 17) погоджує в установ-леному порядку перерозподіл бюджетних видатків між судами, крім Верховного Суду; 18) призначає на посаду та звільняє з посади Голову Державної судової адміністрації України, його заступників; 19) визначає за поданням Голови Державної судової адміністрації України граничну чисельність працівників Державної судової адміністрації України, у т.ч. її територіальних управлінь; 20) здійснює інші повноваження, визначені цим Законом та Законом України «Про судоустрій і статус суддів». [4]

Як зазначалось вище, зазначені повноваження ВРП суттєво збільшились у порівнянні з повноваженнями Верховної ради юстиції. У оновленому законодавстві були враховані рекомендації, надані органами Ради Європи (Парламентською Асамблеєю, Комітетом Міністрів, Європейським судом з прав людини, Венеціанською комісією, Консультативною радою європейських суддів) щодо провадження судової реформи в Україні, серед яких значна частина стосувалась принципів формування ВРП та її повноважень, таких як створення незалежного від виконавчої та законодавчої влади органу, діяльність якого забезпечила б демократичні і прозорі засади функціонування судової влади в Україні.

У роботі буде детально розглянуто питання здійсненні ВРП повноважень, пов'язаних з призначенням суддів на посади та звільненням їх з посад, які у ході судової реформи зазнали кардинальних змін.

Слід зазначити, що ВРП є незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування. Нормативно-правовими засадами діяльності Вищої ради правосуддя є Конституція України, Закони України «Про Вищу раду

правосуддя» і «Про судоустрій і статус суддів». В даному підрозділі роботи було розглянуто правову природу, функції і повноваження ВРП, які регламентовані даними законами. У наступному підрозділі роботи детально розглянемо повноваження ВРП стосовно звільнення та запровадження дисциплінарної відповідальності суддів, які носять ознаки квазісудових повноважень.

1.2 Конституційні основи квазісудових повноважень Вищої ради правосуддя

Конституційні засади діяльності ВРП визначаються у Статті 131 Конституції України, згідно якої: «в Україні діє Вища рада правосуддя, яка: 1) вносить подання про призначення судді на посаду; 2) ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; 3) розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; 4) ухвалює рішення про звільнення судді з посади; 5) надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою; 6) ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; 7) вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів; 8) ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого; 9) здійснює інші повноваження, визначені цією Конституцією та законами України.» [1]

В даній статті Конституції вказано, що «Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох -обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох призначає Президент України, двох - обирає Верховна Рада України, двох обирає з'їзд адвокатів України, двох обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ.» [1]

Стаття 131 Конституції також зазначає, що Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою. Строк повноважень обраних членів Вищої ради правосуддя становить чотири роки. Не можна обіймати посаду члена Вищої ради правосуддя два строки поспіль. Член Вищої ради правосуддя не може

належати до політичних партій, брати участь у політичній діяльності, обіймати будь-які інші оплачувані посади (крім посади Голови Верховного Суду), виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової і викладацької.[1]

Розглянувши конституційні функції ВРП, що передбачені ст. 131 Основного Закону, можна виділити наступні групи. Функція щодо формування суддівського корпусу передбачає такі повноваження: внесення подання Президенту про призначення судді на посаду; ухвалення рішення про переведення судді з одного суду до іншого; ухвалення рішення про звільнення судді з посади.[1]

До другої групи належать функції із забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, що передбачає незалежність судової влади. Дана функція зазначена у ст. 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя», де встановлено, що ВРП вживає заходи загального та індивідуального характеру.[4] До заходів індивідуального характеру належать: ведення й оприлюднення на своєму офіційному веб-сайті реєстру повідомлень суддів про втручання в їх діяльність щодо здійснення правосуддя; проведення перевірки таких повідомлень, оприлюднення результатів та ухвалення відповідних рішень; внесення до відповідних органів чи посадових осіб подання про виявлення та притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність, що порушує гарантії незалежності суддів або підриває авторитет правосуддя; внесення на розгляд відповідного суду подання про звільнення судді з адміністративної посади у разі невиконання ним рішення ВРП.[4]

До функцій загального характеру ВРП належать: ухвалення та оприлюднення публічної заяви і звернення; звернення до суб'єктів права законодавчої ініціативи, органів, які уповноважені приймати правові акти, із пропозиціями щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя; звернення до прокуратури й органів правопорядку щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів, вчинених щодо суду, суддів, злочинів проти правосуддя, вчинених суддями, працівниками апарату суду; підготовка та оприлюднення щорічної доповіді про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. [4]

Розглядаючи конституційні основи повноважень ВРП, слід зазначити, що ВРП як конституційний орган, має ряд повноважень здійснення контролю щодо недоторканості суддів та їх професійного імунітету. Оновлений Закон України «Про судоустрій і статус суддів» зазначає, що «суддя є недоторканим і без згоди Вищої ради правосуддя його не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення вироку суду (за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину). Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку. [2].

Перелік повноважень ВРП щодо забезпечення відповідальності суддів з урахуванням їх недоторканості закріплений у статті 131 Основного закону і статтях Закону «Про Вищу Раду Правосуддя». Даний перелік включає повноваження щодо розгляду та ухвалення рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; розгляду скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; ухвалення рішення про звільнення судді з посади; надання згоди на затримання судді чи утримання його під вартою; ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя.[4]

Аналогічні норми затверджено і в статті 126 Конституції України, згідно з якою, без згоди ВРП суддю не може бути затримано або утримано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Згідно ч. 2 ст. 131 Конституції України ВРП надає згоду на затримання судді чи утримання під вартою, а також ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя.[1] Подання має бути розглянуто невідкладно після його надходження та у межах строку, визначеного КПК України. Рішення ВРП про відмову в задоволенні подання повинно бути вмотивованим.

Законом встановлено, що рішення ВРП про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом може бути оскаржене в порядку, визначеному КПК, як складова частина скарги на відповідну ухвалу слідчого судді

про затримання судді, утримання його під вартою чи арештом. [4] Дана процедура містить ознаки судового розгляду, а саме: орган, який ухвалює рішення (суд); зацікавлені протилежні сторони; присутній механізм звернення до суду; встановлено порядок дослідження та оцінка фактичних обставин справи, а також порядок ухвалення судового рішення та можливість його оскарження. ВРП, виступаючи в ролі суду, має встановити наступне: чи доводять надані стороною обвинувачення наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним суддею кримінального правопорушення; наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 КПК України; недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам.

Згідно ч. 1 ст. 41 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» за результатами розгляду справи щодо несумлінності ВРП може ухвалити рішення: про визначення порушення суддею вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом і звільнення його з посади; про визнання порушення вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом і внести у встановленому порядку подання про звільнення з посади; про визнання відсутності порушень вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом.[4]

Таким чином, ВРП у питаннях зняття суддівської недоторканості виконує функцію судового контролю, а її рішення про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом мають підлягати прямому застосуванню, без подальших рішень слідчого судді. Це покладає на ВРП відповідальність за обґрунтованість і доцільність рішень, які повинні відповідати ст.196 КПК України (Ухвала про застосування запобіжних заходів).

Саме судова юрисдикційна функція ВРП, пов'язана із забезпеченням механізмів юридичної відповідальності суддів та прокурорів, є найбільш дискусійною. Неоднозначність її полягає у тому, що ВРП не є судовим органом і не входить до загальної системи судів, але виконує функції правосуддя та займає самостійне місце в судовій владі України. ВРП як конституційний орган, діє як суд першої, апеляційної та ревізійної інстанції, а також має забезпечувати судовий контроль під час досудового розслідування щодо суддів. Юрисдикція ВРП, як суду

першої інстанції, полягає в ухваленні рішення стосовно порушення суддею вимог щодо несумісності. Створено механізм, за яким відповідна Дисциплінарна палата притягає до відповідальності суддю, а ВРП безпосередньо здійснює звільнення суддів з посади. ВРП діючи разом з в Дисциплінарною палатою виконує функції ревізійної інстанції. До них відносяться: ухвалення рішення про переведення судді з одного суду до іншого; ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності на підставі рішення Дисциплінарної палати про застосування дисциплінарного стягнення у виді подання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; ухвалення рішення про звільнення судді з посади.[7, с.3]

Існує думка багатьох науковців-правників, що включення до повноважень ВРП питань звільнення суддів, притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, надання згоди на зняття суддівського імунітету наділяє її квазісудовими повноваженнями. Висновок про те, що ВРП, яка не є судовим органом держави, але має характеристики «суду» можна зробити із трактування статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [6]. ВРП під час здійснення своїх функцій може розглядатися як «суд» у змістовному значенні цього терміну, отже, фактично є квазісудом, іншими словами, коли адміністративний орган, який розглядає дисциплінарне провадження, забезпечує гарантії ст. 6 Конвенції, то діє як суд, і подальший судовий контроль застосовується в обмеженому обсязі. Тим більше, що за Законом і за практикою, що складається, цей орган набуває статусу квазісудового, фактично судового. Його рішення, практично неможливо оскаржити по суті, вони підлягають оскарженню лише з процедурних питань.[6]

Відповідно до Закону «Про Вищу раду правосуддя» для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів, ВРП формує дисциплінарні палати, які є «квазісудами» першої інстанції для розгляду дисциплінарних справ. Апеляційний перегляд рішень дисциплінарних палат здійснює ВРП (без участі членів відповідної дисциплінарної палати, які первинно розглядали справу), а касаційний – Велика палата Верховного Суду.

Визнання статусу ВРП як квазісудового органу визиває дискусії серед правників, в першу чергу тому, що за Конституцією України ст. 124 правосуддя здійснюється виключно судами і делегування таких функцій іншим органам не допускається. Крім того, рішення ВРП щодо оскарження рішень дисциплінарного органу стосовно притягнення суддів до відповідальності не може бути оскаржене по суті, тобто щодо питань факту та права, дає можливість трактувати такі положення «невиправданим» обмеженням права на судовий захист, передбаченого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Найбільш проблемним питанням дискусії стала процедура оскарження рішень дисциплінарного органу щодо притягнення суддів до відповідальності та повноваження Вищої ради правосуддя щодо цього. Виникає питання статусу ВРП як квазісудового органу при виконанні даних повноважень. Законодавством передбачено, що скаргу на дії суддів розглядає Дисциплінарна палата, яка складається щонайменше із чотирьох членів ВРП. Якщо суддя, якого притягують до дисциплінарної відповідальності, не погоджується з рішенням, він може його оскаржити до ВРП, що розглядає звернення у пленарному складі. Якщо скажник хоче оскаржити до ВРП, йому необхідно отримати дозвіл Дисциплінарної палати. Рішення ВРП ухвалене за результатами розгляду скарги на рішення її Дисциплінарної палати в свою чергу може бути оскаржено до Верховного Суду, однак із суттєвими обмеженнями – предмет оскарження виходячи стосується тільки процедурних питань (ст. 52 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя»). [4].

Кодекс адміністративного судочинства у ст. 266 передбачає можливість подання скарги на рішення Вищої ради правосуддя до Великої Палати Верховного Суду. Така скарга розглядається за правилами касаційного провадження, встановленими КАСУ. Таким чином, у справах щодо оскарження рішень дисциплінарного органу щодо притягнення суддів до відповідальності виникла трирівнева система оскарження: Дисциплінарна палата виконує роль першої інстанції, пленарне засідання ВРП – апеляційної, а Верховний Суд – касаційної. Це дає підстави характеризувати ВРП як квазісудовий орган.

Доцільним буде розглянути позицію ВРП з цього питання, викладену у

Рішенні № 98/0/15-20 від 16 січня 2020 року «Про затвердження позиції ВРП щодо подання конституційного суду». В ньому зазначено наступне. «Статтею 8 Конституції України закріплено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.[79,с.2]

Статтею 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. [79,с.2]

Частиною першою статті 6 Європейської Конвенції передбачено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. [79.с.2]

ЄСПЛ у своїй практиці виходить з того, що дисциплінарний або адміністративний орган може мати ознаки «суду» в автономному значенні, яке має це поняття у статті 6, хоча у внутрішньо правовій системі він може і не називатись «трибуналом» або «судом». Так, поняття «суду» визначається з огляду на його функції відправлення правосуддя, тобто вирішення питань, віднесених до його компетенції, на підставі правових норм і шляхом належно проведеного процесу. Він має відповідати й іншим вимогам: незалежності, зокрема щодо виконавчої влади, неупередженості, тривалості мандату його членів, процесуальним гарантіям, деякі з котрих перелічені у тексті самої статті 6. Таким чином, ЄСПЛ судом вважає установу, орган, що наділені повноваженнями постановляти обов'язкові рішення, котрі не може змінити несудовий орган, і є невід'ємним для самого поняття «суд» (Findlay проти Сполученого Королівства, § 77). Отже, Вища рада правосуддя, має всі ознаки суду» [79,с.3]

Підсумовуючи підрозділ, слід зазначити наступне. Конституційні та правові засади здійснення повноважень та функцій ВРП закладені у статті 131 Основного

закону та Законі «Про Вищу раду правосуддя». Зміст даних повноважень стосується ухвалення рішення про порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; розгляду скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; ухвалення рішення про звільнення судді з посади; надання згоду на затримання судді чи утримання його під вартою; ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя тощо. [1] Судова юрисдикційна функція ВРП, пов'язана із забезпеченням механізмів юридичної відповідальності суддів є найбільш дискусійною. Неоднозначність її полягає у тому, що ВРП не є судовим органом і не входить до загальної системи судів, але виконує функції правосуддя і займає самостійне місце в судовій владі України. Для виконання конституційно закріплених повноважень ВРП потрібен чітко налагоджений правозастосовчий процес, етапи і механізми якого ми розглянемо у наступному підрозділі роботи.

1.3 Правозастосовчий процес реалізації ВРП квазісудових повноважень

Характеризуючи правозастосовчий процес реалізації ВРП повноважень, в тому числі, таких, які можна віднести до квазісудових, доцільно розглянути сутність, загальні складові та етапи даного процесу.

Правозастосовчий процес – «специфічна діяльність уповноважених органів держави, громадських організацій, посадових осіб по розгляду справ, що мають юридичне значення». [67, с.1]

Підставою запровадження правозастосовчого процесу виступають юридичні факти та події. Кінцевими юридичними наслідками є правозастосовчі акти, що містять розпорядження індивідуального характеру. Передумовою процесу застосування правових норм є настання передбачених ними фактичних обставин, які можуть бути відображені в речових доказах, документах, свідченнях. [67, с.1]

Акт застосування норм права – це державно-владний індивідуально визначений акт, який видається компетентним уповноваженим суб'єктом у юридичній справі на підставі відповідних правових [67,с.1]

Правозастосовчий процес щодо здійснення функцій і повноважень державних органів, в нашому випадку Вищої ради правосуддя, повинен здійснюватись у рамках законності, що передбачає суворого дотримання норм права. Основними вимогами належного застосування норм права є обґрунтованість, об'єктивність, законність і доцільність.

Правозастосовчий процес виконання повноважень ВРП затверджено Законом «Про Вищу раду правосуддя» і Регламентом Вищої ради правосуддя, який регулює процедурні питання здійснення нею повноважень, визначених Конституцією України, Законами «Про Вищу раду правосуддя», «Про судоустрій і статус суддів», іншими законами України. Зазначеними актами регулюється порядок підготовки, розгляду та прийняття Дисциплінарними палатами рішень, а також інші питання діяльності Ради. Таким чином, нормативно-правова база забезпечує виконання повноважень ВРП щодо формування суддівського корпусу та контролю за його діяльністю. Водночас виконання окремих повноважень ВРП, які є визначальними для забезпечення судової реформи, потребує внесення змін до чинного законодавства, що удосконалюють механізми здійснення повноважень ВРП.

Для здійснення своїх повноважень Вища рада правосуддя мають право одержувати на їх запит необхідну інформацію та документи від: 1) судів, суддів, органів суддівського самоврядування, інших органів та установ у системі правосуддя; 2) органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб; 3) юридичних та фізичних осіб. [4]

Результатом розгляду питань діяльності Ради та її органів, віднесених Законом до їх компетенції, а також вирішення питань організаційної діяльності Ради є рішення, які ухвалюють у наступних формах: рішення; ухвала; протокольна ухвала. Розгляд питання (справи) закінчується ухваленням рішення. Питання, пов'язані з відкриттям справи, зупиненням провадження у справі, залишенням заяви без розгляду та її поверненням, поверненням дисциплінарної скарги, а також в інших випадках, визначених Регламентом, вирішуються шляхом постановлення ухвал. Рішення Ради чи Дисциплінарної палати з процедурних питань заноситься до протоколу засідання (протокольна ухвала). [4]

Рішення ухвалюється більшістю членів Ради, які беруть участь у засіданні Ради у пленарному складі чи її органу відкритим голосуванням, якщо інше не визначено Законом. Рішення у дисциплінарній справі має відповідати вимогам частини восьмої статті 50 Закону «Про Вищу раду правосуддя». [58,с.3]

Для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів Вища рада правосуддя утворює Дисциплінарні палати з числа членів Вищої ради правосуддя. Кількість Дисциплінарних палат та кількісний склад кожної палати визначаються рішенням Вищої ради правосуддя з урахуванням вимог Закону.[58,с.3] Організація роботи Дисциплінарних палат здійснюється в порядку, визначеному регламентом Вищої ради правосуддя. Дисциплінарні палати утворюються з числа членів Ради. Кількість Дисциплінарних палат, кількісний та персональний склад кожної палати визначаються рішенням Ради. Станом на 01.04.2020 року у ВРП працюють три дисциплінарні палати. Для організації роботи Дисциплінарної палати з її складу рішенням Ради обирається Секретар Дисциплінарної палати, який здійснює свої повноваження на постійній основі. Голова Верховного Суду не входить до складу жодної Дисциплінарної палати. Питання, що виникають під час розгляду Дисциплінарною палатою дисциплінарної справи, вирішуються більшістю голосів членів палати. Під час прийняття рішення жоден із членів Дисциплінарної палати не має права утримуватися від голосування та підписання рішення. [58,с.4]

Розглянемо етапи правозастосовчого процесу виконання ВРП квазісудових повноважень. Згідно глави 11 Регламенту ВРП, Рада відкриває та розглядає справи про порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності їх посад із діяльністю або статусом, визначеним Конституцією та законами України (справи щодо несумісності). Перевірка заяви щодо несумісності на відповідність вимогам частини третьої статті 39 Закону здійснюється членом Ради, визначеним для розгляду відповідної заяви за результатом автоматизованого розподілу матеріалів між членами Ради, у розумні строки.

За результатами перевірки член Ради постановляє ухвалу про залишення без розгляду та повернення заявнику заяви щодо несумісності, якщо вона не відповідає вимогам Закону або якщо суддя, стосовно якого надійшла заява, звільнений чи його

повноваження припинені, або постановляє ухвалу про відкриття справи щодо несумісності. Копія ухвали про відкриття справи щодо несумісності разом із копією заяви направляється судді (прокурору), стосовно якого надійшла заява, у триденний строк із дня її постановлення. [58,с.4]. Справа щодо несумісності має бути розглянута Радою протягом дев'яноста днів із дня постановлення ухвали про відкриття справи щодо несумісності. [58,с.4]

Згідно главі 12 Регламенту ВРП, дисциплінарне провадження включає: а) попереднє вивчення матеріалів, що мають ознаки вчинення суддею дисциплінарного проступку, та прийняття рішення про відкриття дисциплінарної справи або відмову у її відкритті; б) розгляд дисциплінарної скарги та ухвалення рішення про притягнення або відмову в притягненні до дисциплінарної відповідальності. На першому етапі відбувається попередня перевірка дисциплінарної скарги, яка включає перевірку наданих матеріалів, що мають ознаки вчинення суддею дисциплінарного проступку. За результатами вивчення матеріалів складається висновок. Дисциплінарна палата розглядає висновок доповідача та додані матеріали без виклику судді та особи, яка подала дисциплінарну скаргу, та за результатами такого розгляду ухвалює рішення про відкриття або відмову у відкритті дисциплінарної справи. [58,с.4]

Після відкриття дисциплінарної справи доповідач здійснює підготовку справи до розгляду Дисциплінарною палатою. Під час здійснення підготовки справи до розгляду доповідач а) визначає свідків та інших осіб, які підлягають виклику або запрошенню взяти участь у засіданні; б) вчиняє інші дії, необхідні для розгляду дисциплінарної справи. [58,с.5]

Після завершення підготовки дисциплінарної справи до розгляду доповідач передає матеріали справи іншим членам Дисциплінарної палати для вивчення. Розгляд дисциплінарної справи здійснюється Дисциплінарною палатою згідно вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Регламенту ВРП. Розгляд дисциплінарної справи відбувається у відкритому засіданні Дисциплінарної палати, в якому беруть участь суддя, скаржник, їх представники.

Якщо під час розгляду дисциплінарної справи Дисциплінарна палата дійде

висновку щодо наявності ознак дисциплінарного проступку в діяннях судді, вона може ухвалити рішення про відкриття дисциплінарної справи за власною ініціативою. За результатами розгляду дисциплінарної справи Дисциплінарна палата ухвалює рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності або про відмову у притягненні до дисциплінарної відповідальності судді. Якщо Дисциплінарною палатою ухвалено рішення про відмову у притягненні судді до дисциплінарної відповідальності, дисциплінарне провадження припиняється.

У рішенні про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді Дисциплінарна палата може встановити і порядок його виконання.[58,с.5]

Рішення про застосування до судді дисциплінарного стягнення у вигляді подання про звільнення судді з посади, про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя, про переведення судді до суду нижчого рівня Дисциплінарною палатою передається на розгляд до ВРП. [58,с.5]

Рішення ВРП ухвалюється у нарадчій кімнаті відкритим голосуванням більшістю членів, які беруть участь у засідання Раді. Рішення про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом оголошується присутнім на засідання та негайно вручається уповноваженому прокурору.[58,с.5] Рішення ВРП про відмову в задоволенні подання повинно бути вмотивованим.

При ухваленні рішення Дисциплінарна палата може надати дозвіл скаржнику на оскарження рішення палати, зокрема у разі, якщо рішення прийнято не одноголосно або не співпадає з позицією доповідача. Право на оскарження рішення Дисциплінарної палати подається до ВРП не пізніше десяти днів з його ухвалення. За результатами розгляду скарги Рада ухвалює рішення і у триденний строк із дня ухвалення надсилається судді та скаржнику, а також до суду, в якому такий суддя обіймає посаду. [58,с.5]

У 2018 році ВРП було прийнято 15263 рішення за результатами розгляду дисциплінарних скарг, у тому числі 13598 – про залишення без розгляду , 1136 – про відмову у відкритті дисциплінарних справ, 139 – про залишення без розгляду дисциплінарних скарг ухвалами дисциплінарних палат, 220 рішеннями відмовлено у притягненні суддів до дисциплінарної відповідальності та закрито дисциплінарне

провадження, 170 рішеннями притягнуто суддів до дисциплінарної відповідальності.[78, с.4]

За даними, опублікованими на офіційному сайті, станом на 01.07.2019 року ВРП отримала понад 40 тисяч дисциплінарних скарг на дії суддів [57]

Проаналізувавши дані щодо діяльності ВРП за 2019 році, слід зазначити, що переважну більшість затверджених і опублікованих на офіційному сайті документів складають Рішення «Про затвердження висновків членів Вищої ради правосуддя про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя» та Рішення «Про звільнення з посади судді на підставі пункту 3 частини шостої статті 126 Конституції України». [57]

Щодо надання ВРП обов'язкових до розгляду консультативних висновків про законопроекти з питань утворення, реорганізації чи ліквідації судів, судоустрою і статусу суддів, то ВРП протягом 2019 року було підготовлено 8 консультативних висновків.[57]

Розглянувши правозастосовний процес ВРП щодо виконання повноважень стосовно запровадження дисциплінарної відповідальності суддів, зазначимо наступне. Даний правозастосовний процес регламентується Законом «Про Вищу раду правосуддя» і Регламентом ВРП, який регулює процедурні питання здійснення нею повноважень, визначених Конституцією України, законами України «Про Вищу раду правосуддя», «Про судоустрій і статус суддів» та іншими законами України. Зазначеними законодавчими актами регулюється порядок підготовки, розгляду та прийняття Дисциплінарними палатами рішень та інші питання діяльності Ради. Нормативно-правова база забезпечує виконання повноважень ВРП щодо формування суддівського корпусу та контролю за його діяльністю. Водночас, існує ряд питань щодо механізмів і процедур, які потребують доопрацювання і внесення уточнень до чинного законодавства, що буде розглянуто у наступних розділах роботи.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Прийняття Верховною Радою України Закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» заклади фундамент створення нового органу суддівського врядування - Вищої ради правосуддя (ВРП), яка запрацювала з 1 січня 2017 року.

Нормативно-правовими засадами діяльності ВРП є Конституція і Закони України «Про Вищу раду правосуддя», «Про судоустрій і статус суддів».

Згідно статті 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»: «Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. [4]

Правовий статус ВРП визначається її конституційно та законодавчо закріпленими повноваженнями: 1. ВРП, як головний орган в питаннях суддівської кар'єри; 2. ВРП, як єдиний дисциплінарний орган щодо суддів; 3. Повноваження у притягнення суддів до кримінальної відповідальності. 4. Участь у формуванні корпусу державних службовців у системі правосуддя.

Перелік повноважень ВРП щодо забезпечення відповідальності суддів з урахуванням їх недоторканості закріплений у статті 131 Основного закону і статтях Закону «Про Вищу Раду Правосуддя». Судова юрисдикційна функція ВРП, пов'язана із забезпеченням механізмів юридичної відповідальності суддів та прокурорів, є найбільш дискусійною. Неоднозначність її полягає у тому, що ВРП не є судовим органом і не входить до загальної системи судів, але виконує функції правосуддя та займає самостійне місце в судовій владі України. Статус ВРП як квазісудового органу при виконанні даних повноважень є найбільш дискусійним питанням.

РОЗДІЛ 2

КВАЗІСУДОВІ ПОВНОВАЖЕННЯ ВРП В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1 Загальна характеристика квазісудових повноважень ВРП, їх види

У ході реформування суддівської системи і конституційного перетворення Вищої ради юстиції у Вищу раду правосуддя, вона набула ознак універсального конституційного органу в системі правосуддя. Основною метою діяльності ВРП визначено формування високопрофесійного суддівського корпусу, здатного кваліфіковано і неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі».

Перелік повноважень ВРП щодо забезпечення відповідальності суддів з урахуванням їх недоторканості закріплений у статті 131 Конституції України і у статтях Закону «Про Вищу Раду Правосуддя», «Про судоустрій і статус суддів». Стаття 131 Основного закону і стаття 3 ЗУ «Про Вищу Раду Правосуддя» визначають наступні її повноваження і зазначають: «В Україні діє Вища рада правосуддя, яка: 1) вносить подання про призначення судді на посаду; 2) ухвалює рішення стосовно порушення суддею чи прокурором вимог щодо несумісності; 3) розглядає скарги на рішення відповідного органу про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді чи прокурора; 4) ухвалює рішення про звільнення судді з посади; 5) надає згоду на затримання судді чи утримання його під вартою; 6) ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; 7) вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів; 8) ухвалює рішення про переведення судді з одного суду до іншого тощо.» [4]

Аналогічні норми затверджено і в ч.3 статті 126 Конституції України, згідно якої, «без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Згідно п. 5, 6 ч. 2 ст. 131 Конституції України ВРП надає згоду на затримання судді чи утримання під вартою, а також ухвалює рішення про

тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя.[1] Подання має бути розглянуто невідкладно після його надходження та у межах строку, визначеного КПК України. Рішення ВРП про відмову в задоволенні подання повинно бути вмотивованим.

Законом встановлено, що рішення ВРП про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом може бути оскаржене в порядку, визначеному КПК, як складова частина скарги на відповідну ухвалу слідчого судді про затримання судді, утримання його під вартою чи арештом. [4] Дана процедура містить ознаки судового розгляду, а саме: орган, який ухвалює рішення (суд); зацікавлені протилежні сторони; присутній механізм звернення до суду; встановлено порядок дослідження та оцінка обставин справи, порядок ухвалення судового рішення та можливість його оскарження. ВРП, виступаючи в ролі суду, має встановити, чи доводять надані стороною обвинувачення докази обставини, які свідчать про: наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним суддею кримінального правопорушення; наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 КПК України, недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам.

Таким чином, ВРП у питаннях зняття суддівської недоторканості виконує функцію судового контролю, а її рішення про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом мають підлягати прямому застосуванню, без подальших рішень слідчого судді. Це покладає на ВРП відповідальність за обґрунтованість і доцільність рішень, які повинні відповідати ст.196 КПК України (Ухвала про застосування запобіжних заходів).

Що стосується справ щодо несумлінності суддів, то згідно ч. 1 ст. 41 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» за результатами розгляду справи ВРП може ухвалити наступні рішення: про визначення порушення суддею вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом і звільнення його з посади; про визнання порушення вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом і внести подання про звільнення з посади; про відсутність порушень вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом.[4]

Як вже зазначалось, відповідно Закону «Про Вищу раду правосуддя» для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів, ВРП формує дисциплінарні палати, які є «квасісудами» першої інстанції. Апеляційний перегляд рішень дисциплінарних палат здійснює ВРП (без участі членів відповідної дисциплінарної палати, які первинно розглядали справу), а касаційний – Велика палата Верховного Суду. На сьогоднішній день створено механізм, за яким відповідна Дисциплінарна палата притягає до відповідальності суддю за порушення, а ВРП безпосередньо здійснює звільнення судді з посади. ВРП діючи разом з в Дисциплінарною палатою фактично виконує функції ревізійної інстанції. До них відносяться: «ухвалення рішення про переведення судді з одного суду до іншого; ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності на підставі рішення Дисциплінарної палати про застосування дисциплінарного стягнення у виді подання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; ухвалення рішення про звільнення судді з посади як виду дисциплінарної відповідальності» [58, с.9]

Рішення ВРП ухвалене за результатами розгляду скарги на рішення її Дисциплінарної палати може бути оскаржено до Верховного Суду, однак із суттєвими обмеженнями – предмет оскарження може стосуватися тільки процедурних питань (ст. 52 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя»), а саме: 1) склад Вищої ради правосуддя, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати; 2) рішення не підписано будь-ким із членів Вищої ради правосуддя, які брали участь у його ухваленні; 3) суддя не був належним чином повідомлений про засідання ВРП. [4] Право на оскарження до суду рішення ВРП, ухваленого за результатами розгляду скарги на рішення Дисциплінарної палати, має суддя, щодо якого було ухвалено відповідне рішення, та скажник, якщо рішення Вищої ради правосуддя ухвалене за його скаргою. [4]

Кодекс адміністративного судочинства стаття 266 зазначає наступне: «на рішення ВРП, ухвалене за результатами розгляду скарги на рішення її Дисциплінарної палати, може бути подана скарга до Великої Палати Верховного Суду. Така скарга розглядається за правилами касаційного провадження,

встановленими КАСУ. Велика Палата Верховного Суду за наслідками розгляду справи щодо оскарження рішення Вищої ради правосуддя, ухваленого за результатами розгляду скарги на рішення її Дисциплінарної палати, може скасувати оскаржуване рішення ВРП або залишити його без змін. У випадку скасування судом рішення Вищої ради правосуддя, ухваленого за результатами розгляду скарги на рішення її Дисциплінарної палати, Вища рада правосуддя розглядає відповідну дисциплінарну справу повторно.» [51,с.2]

Таким чином, у справах щодо оскарження рішень дисциплінарного органу щодо притягнення суддів до відповідальності виникла специфічна триланкова система оскарження: Дисциплінарна палата виконує роль першої інстанції, пленарне засідання ВРП – апеляційної, а Верховний Суд – касаційної.

Все вищенаведене дає підстави наділити ВРП ознаками і функціями квазісудового органу. Висновок про те, що ВРП, яка не є судом держави, має ознаки «суду» можна зробити і з трактування статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, так, під час здійснення своїх функцій може розглядатися як «суд» у змістовному значенні цього терміну, отже, фактично є квазісудом, іншими словами, коли адміністративний орган, який розглядає дисциплінарне провадження, забезпечує гарантії ст. 6 Конвенції, то діє як суд, і подальший судовий контроль застосовується в обмеженому обсязі. Тим більше, що за Законом і практикою, що складається, цей орган набуває статусу квазісудового, фактично судового. Його рішення, практично неможливо оскаржити по суті, вони підлягають оскарженню лише з процедурних питань.[6]

Проте, статус ВРП як квазісудового органу має протиріччя. По-перше, згідно з Конституцією України ст. 124 правосуддя здійснюється виключно судами і делегування функцій іншим органам не допускається. По-друге, те, що рішення ВРП щодо оскарження рішень дисциплінарного органу стосовно притягнення суддів до відповідальності не може бути оскаржене по суті, дає підстави визначити такі положення «невиправданим» обмеженням права на судовий захист, передбаченого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Ця ситуація може призводити до чисельних звернень до Європейського суду з прав людини щодо неналежного судового захисту та недотримання ст.6 Конвенції.

Як зазначалось в першому розділі роботи, у правничій літературі простежується дискусія з цього питання. Існує думка багатьох науковців-правників, що включення до повноважень ВРП питань звільнення суддів, притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, надання згоди на зняття суддівського імунітету наділяє її саме квазісудовими повноваженнями. ВРП під час здійснення таких повноважень може розглядатися як «суд» у змістовному значенні цього терміну, отже, фактично є квазісудом.[6] Тобто, коли адміністративний орган, який розглядає дисциплінарне провадження, забезпечує гарантії ст. 6 Конвенції, то діє як суд, і подальший судовий контроль застосовується в обмеженому обсязі. Тим більше, що за Законом і за практикою, що складається, цей орган набуває статусу квазісудового, фактично судового. Його рішення неможливо оскаржити по суті, вони підлягають оскарженню лише з процедурних питань.[6]

Наприклад, к.ю.н. А. Бойко, посилаючись на справу «Олександр Волков проти України» та інші рішення ЄСПЛ, зазначив, що «нічого не заважає назвати судом конкретний національний орган, який не входить до судової системи». Тому спочатку дисциплінарна палата ВРП, а потім Рада в пленарному засіданні дають оцінку факту і праву» [50.с.49] На його думку, «в розумінні гарантій ст.6 Конвенції дисциплінарний орган вважається судом і несе повну відповідальність за забезпечення справедливого розгляду в процесі дисциплінарного провадження щодо судді.» [50, с.49] Крім того, автор вважає, що «обмеження оскарження «в наших умовах, можливо, є виправданим» з огляду на те, що в проекті передбачено квазіапеляційний розгляд скарги судді. З другого боку, багато противників перегляду рішень ВРП судом посилались на те, що судді перебувають під контролем Ради й водночас можуть переглядати її рішення. Ця дилема зберігатиметься й надалі, оскільки на суддів ВС, які переглядатимуть рішення ВРП, також можуть поскаржитися до дисциплінарного органу.» [50,с.49]

Саме повноваження ВРП, пов'язана із забезпеченням механізмів юридичної відповідальності суддів та прокурорів, є найбільш дискусійною і протирічною

темою. Неоднозначність її полягає у тому, що ВРП не є судовим органом і не входить до загальної системи судів, але виконує функції правосуддя (квазісудові функції) та займає самостійне місце в судовій владі України. ВРП як конституційний орган, діє як суд першої, апеляційної та ревізійної інстанції, а також має забезпечувати судовий контроль під час досудового розслідуванням щодо суддів. Юрисдикція ВРП, як суду першої інстанції, полягає в ухваленні рішення стосовно порушення суддею вимог щодо несумісності.

Підсумовуючи, слід зазначити, що створення Вищої рада правосуддя є важливим чинником у становленні демократичної судової влади в Україні, реалізації судової реформи, забезпеченні незалежності судів і суддів, впровадженні міжнародних стандартів при формуванні судового корпусу, а взагалі – забезпеченні права громадян на справедливий судовий захист та верховенства права. Розглянувши повноваження ВРП, в тому числі щодо відповідальності суддівського корпусу, їх специфічні види, які носять ознаки квазісудових повноважень, у наступному підрозділі роботи перейдемо до розгляду механізму та форм здійснення квазісудових повноважень ВРП.

2.2 Форми і механізм здійснення квазісудових повноважень ВРП

Наділення суддів на законодавчому рівні широкими повноваженнями покладає на них ряд обов'язків перед суспільством і державою. Встановлення ефективного балансу між незалежністю судді при здійсненні професійних обов'язків та рівнем його правової відповідальності вимагає запровадження ефективного механізму, закріпленого на законодавчому рівні. Держава для забезпечення незалежності і недоторканості суддів встановлює на законодавчому рівні спеціальні гарантії, які стосуються не тільки особливого порядку призначення, обрання і звільнення суддів, а й притягнення їх до відповідальності. Актуальність та необхідність формування ефективного механізму відповідальності суддів, в т. ч. і кримінально-правової, обумовлено в першу чергу суспільною потребою у відновленні довіри до судової влади, яка на сьогоднішній

день дуже низька. Варто відзначити, що за результатами дослідження на тему «Ставлення громадян до судової влади», яке було проведено Центром Разумкова в період з 7 по 14 лютого 2020 року в усіх регіонах України за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей, судовій системі і судам довіряють 22 % опитаних, не довіряють – 67,3 %. [37, с.7]

Питання дослідження правової природи та механізму юридичної відповідальності суддів залишається актуальним як для теорії права, так і для галузевих наук. Більшість дослідників суддівської відповідальності пов'язують її з неправомірно винесеним судовим рішенням, протиправною поведінкою, правопорушенням, хабарництвом, що призводить до державного примусу та покарання. Згідно із визначенням, що надано в юридичному словнику, «юридична відповідальність» – це вид соціальної відповідальності, сутність якої полягає в застосуванні до правопорушників передбачених законодавством санкцій, що забезпечуються у примусовому порядку державою. Таким чином, юридична відповідальність – це передбачені нормами права і здійснювані у процесуальному порядку уповноваженими державою суб'єктами, засоби державного примусу до особи, яка вчинила правопорушення, що тягне для неї обов'язок зазнавати несприятливі наслідки особистого, майнового або організаційного характеру, вид і міра яких передбачені санкціями правових норм [38, с.97].

Доктор юридичних наук Козюбра М.І. дає наступне визначення: «Юридична відповідальність – передбачений законом обов'язок особи перетерпіти несприятливі для себе наслідки як майнового, так і не майнового характеру, вид і міра яких визначаються компетентним органом за результатами розгляду скоєного особою діяння, визначеного законом як правопорушення». [39 с.59]

Розглянемо характерні особливості інституту відповідальності суддів в тому числі і кримінально-правової, в контексті забезпечення їх недоторканності.

По-перше, відповідальність суддів має не тільки державно-правовий характер, а і набуває конституційної відповідальності, як наприклад у випадках звільнення з суддівської посади за порушення присяги, що передбачено у пункті 5 частини 5 статті 126 Конституції України. По-друге, законодавством передбачені

підвищені вимоги до суддів у плані як позитивної, так і ретроспективної відповідальності, виходячи з особливої ролі судової влади у суспільстві. По-третє, такі підвищені вимоги урівноважуються особливою процедурою притягнення суддів до кримінальної відповідальності, недоторканістю суддів, що спрямовано на створення для них державних гарантій від необґрунтованого і упередженого переслідування. [32, с.12] Крім того, підставами для притягнення суддів до відповідальності можуть бути порушення не тільки професійного характеру, а і моральних норм, що повинно бути прописано у законодавстві.

Класифікацію видів юридичної відповідальності також здійснюють за галузевою ознакою, поділяючи її на: конституційну, кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, трудову (дисциплінарну) тощо. Розглянемо підстави щодо застосування певного виду юридичної відповідальності для суддів та механізм її застосування, більш детально зупинившись на кримінально-правовій відповідальності і функції ВРП в цьому процесі.

Порядок та механізм застосування певного виду суддівської відповідальності регулюються Законами України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя», Регламентом Вищої ради правосуддя. Регламент «регулює процедурні питання здійснення ВРП повноважень, визначених Конституцією України, законами України «Про Вищу раду правосуддя», «Про судоустрій і статус суддів», іншими законами України, порядок підготовки, розгляду та прийняття ВРП, її Дисциплінарними палатами та іншими органами рішень щодо відповідальності суддів, а також інші питання діяльності Ради. [58,с.7]

Наділення ВРП повноваженнями щодо запровадження відповідальності суддів, в тому числі кримінальної відповідальності, стало одним із конструктивних кроків реформування судової системи і забезпечення незалежності суддів. Як зазначалось, до 2016 року згоду на затримання судді надавала Верховна Рада України, але згідно нового законодавства це було віднесено до компетенції Вищої ради правосуддя.

Розглянемо діючий на теперішній час механізм притягнення суддів до відповідальності, в тому числі кримінальної відповідальності, і повноважень ВРП,

в тому числі квазісудових в цьому процесі.

Механізм притягненні судді до відповідальності слід розглядати з урахуванням суддівської недоторканості і імунітету. Статтею 126 Конституції України визначено, що незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється. Цією статтею передбачено чіткі підстави для звільнення судді, перелік яких є вичерпним. При цьому відповідно до частини третьої статті 126 Конституції України суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку. Згідно зі статтею 106 Закону «Про судоустрій і статус суддів» скасування або зміна судового рішення не має наслідком дисциплінарну відповідальність судді, крім випадків, коли скасоване або змінене рішення ухвалено внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків. [2]

Венеціанська комісія зазначає, що відповідальність суддів є допустимою лише за умови свідомого (умисного або з огляду на грубу недбалість) вчинення відповідного проступку. Тому відповідальність суддів, спричинена негативним рішенням Європейського суду з прав людини, повинна ґрунтуватися виключно на висновку національного суду про наявність умислу або грубої недбалості в діях судді. Рішення Європейського суду з прав людини не може використовуватися як єдина підстава для відповідальності суддів.[64]

Як зазначає Шелевер Н.В у статті «Судівська недоторканість і імунітет суддів» «суддівська недоторканість є винятком із конституційного принципу рівності всіх перед законом і судом. Але, держава висуваючи високі вимоги до судді, повинна забезпечити йому незалежність і гарантії при здійсненні ним своїх посадових обов'язків. Недоторканність судді не суперечить принципу невідворотності відповідальності і не є перешкодою для притягнення до відповідальності суддів у разі вчинення ними злочину. Наявністю суддівського імунітету, який захищає суддю від переслідування за винесені рішення і від впливу на вирішення справ, що ним розглядаються не запобігає покаранню.» [29, с. 79]

У Статті 49 «Недоторканність та імунітет судді» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначається наступне: «1. Суддя є недоторканим. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалені ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку». [2] 2. Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна чи адміністративна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком: якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді або затримання судді відбулось під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження злочину, відвернення наслідків злочину або забезпечення збереження доказів. [2] 3. Суддя не може бути підданий приводу чи примусово доставлений до будь-якого органу чи установи, крім суду, за винятком випадків, зазначених у частині другій статті. 4. Судді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення Генеральним прокурором або його заступником. 5. Суддя може бути тимчасово відсторонений від здійснення правосуддя на строк не більше двох місяців у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом. Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя ухвалюється Вищою радою правосуддя. [2] 6. Проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій здійснюється на підставі рішення суду. 7. Кримінальне провадження щодо обвинувачення судді у вчиненні кримінального правопорушення, а також прийняття рішення про проведення оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, застосування запобіжних заходів не може здійснюватися тим судом, в якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді. [2]

Розглянемо механізм запровадження щодо основних видів суддівської відповідальності.

Дисциплінарна відповідальність суддів – це «особливий, самостійний вид юридичної відповідальності, який пов'язаний із професійною діяльністю спеціальних суб'єктів - суддів. Вона виступає гарантом виконання суддями своїх службових обов'язків та забезпечення прав громадян на професійний та справедливий судовий розгляд їх справ.» [2]

Дії, визначені як дисциплінарні правопорушення Згідно з п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, підстави дисциплінарної відповідальності та порядок дисциплінарного провадження відносно суддів встановлюються ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя», главою 12 Регламенту ВРП.

Згідно глави 12 Регламенту, «розгляд дисциплінарної справи здійснюється Дисциплінарною палатою ВРП з урахуванням вимог Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та Регламенту». [58] За результатами розгляду дисциплінарної справи Дисциплінарна палата ухвалює рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності судді або про відмову у притягненні до дисциплінарної відповідальності судді. Дисциплінарне провадження включає: а) попереднє вивчення та перевірку дисциплінарної скарги; б) відкриття дисциплінарної скарги; в) розгляд дисциплінарної скарги та ухвалення рішення про притягнення або відмову в притягненні до дисциплінарної відповідальності.[58]

Скасування або зміна судового рішення не тягне за собою дисциплінарно відповідальності судді, крім випадків, коли порушення допущено внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків. Згідно з інформацією про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за рішеннями Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя станом на 01.01.2019 р. до дисциплінарної відповідальності було притягнуто 179 суддів, 39 суддів були звільнені з посад. Дисциплінарна відповідальність полягала у винесенні наступних рішень: сувора догана, попередження, подання про звільнення з посади, подання про тимчасове до трьох або шести місяців відсторонення від здійснення правосуддя, з позбавленням доплат тощо. [82,с.1]

Адміністративна відповідальність – це форма реагування держави на правопорушення, яке виявляється в застосуванні повноважними державними органами,

службовими особами, громадськістю до винної особи адміністративних санкцій у межах і порядку, встановлених законодавством; це обов'язок правопорушника звітувати за свою протиправну поведінку і зазнавати за неї несприятливих наслідків, передбачених санкцією правової норми [30 с.9].

Щодо адміністративної відповідальності суддів варто зазначити, що Кодекс України про адміністративні правопорушення та Закон України «Про судоустрій і статус суддів» не містять обмежень щодо визнання суддів відповідальними за здійснені ними правопорушення, тобто адміністративна відповідальність суддів має загальний характер. Тому адміністративне провадження щодо судді здійснюється за стандартними правилами, але враховуючи суддівську недоторканність [83 с.28].

Притягнення судді до адміністративної відповідальності має наступні особливості: суддя може бути притягнений до адміністративної відповідальності лише за адміністративні проступки не пов'язані з його професійною діяльністю; до судді можуть бути застосовані майже всі санкції, що й до звичайних громадян; при притягненні судді до адміністративної відповідальності обов'язково повинні бути дотримані принципи самостійності та недоторканності діяльності судді; притягнення судді до адміністративної відповідальності не виключає можливості його подальшого притягнення до дисциплінарної відповідальності визначених Законом України «Про судоустрій та статус суддів». [30,с.9]

Особливої уваги потребує механізм притягнення суддів до кримінальної відповідальності. «Кримінальна відповідальність – це особливий правовий інститут, у межах якого здійснюється офіційна оцінка поведінки особи як злочинної.» [69 с.58]. В Україні судді несуть кримінальну відповідальність на загальних підставах за злочини, які були вчинені ними поза межами виконання ними своїх адміністративних повноважень чи повноважень щодо здійснення правосуддя. Що ж стосується притягнення судді до кримінальної відповідальності за здійснення злочину під час виконання його професійних повноважень щодо судочинства, чи на адміністративній посаді, то Кримінальним кодексом України поряд зі службовими злочинами передбачено також злочини, які можуть бути

вчинені суддями, як посадовими особами, що здійснюють правосуддя. Склади цих злочинів і покарання за них визначаються Розділом XVIII Особливої частини ККУ «Злочини проти правосуддя». Зокрема, лише суддями може бути вчинений такий злочин, як постановлення завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. Під неправосудним судовим рішенням розуміють «судовий акт, який не відповідає стандартам законності, обґрунтованості, вмотивованості, справедливості, розумності та своєчасності.» [83 с. 9].

З прийняттям Закону України «Про Вищу раду правосуддя», суттєво змінився порядок притягнення суддів до кримінальної відповідальності. У главі 18 Регламенту ВРП затверджено порядок надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом. Згідно даної глави, «Рада надає згоду на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом у зв'язку з підозрою у вчиненні ним діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність. Без згоди Ради суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Подання про надання згоди на затримання судді, якому у встановленому законом порядку повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, утримання його під вартою чи арештом вноситься на розгляд Ради Генеральним прокурором або його заступником.» [58] Зазначається, що «подання повинне відповідати вимогам, встановленим Кримінальним процесуальним кодексом України, бути вмотивованим, містити конкретні факти і докази, що підтверджують вчинення суддею суспільно небезпечного діяння, визначеного Кримінальним кодексом України, обґрунтування необхідності такого затримання (утримання). [58]

За результатами розгляду подання Рада ухвалює рішення про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом або про відмову в задоволенні подання. Рішення щодо надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом вручається Генеральному прокурору, його заступнику або уповноваженому прокурору. Копія рішення також вручається судді і надсилається голові суду, в якому суддя обіймає посаду». [58]

Під час розгляду подання про надання згоди на утримання судді під вартою Вища рада правосуддя діє у межах наданих законом повноважень і досліджує питання: відповідності заявленого клопотання Генеральної прокуратури України вимогам закону; наявності або відсутності порушень гарантій незалежності судді. [58]. Якщо встановлюється відсутність порушень закону та гарантій суддівської незалежності, ВРП надає згоду на утримання судді під вартою, яке не означає взяття судді під варту. У разі задоволення відповідного подання Генерального прокурора чи заступника Вища рада правосуддя знімає із судді недоторканність і дозволяє уповноваженим на те органам (слідчому судді) вирішувати питання про обрання запобіжного заходу. Судді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення Генеральним прокурором або його заступником.

До прийняття змін до Конституції і оновлення законодавства про судоустрій це належало до компетенції Президента та Верховної Ради України, регламентом ВРУ затверджувався порядок розгляду питань призначення, звільнення суддів з посади та надання згоди на відкриття кримінальної справи.

Порядок притягнення суддів ко кримінально-правової відповідальності регламентується і КПК України. Відповідно до частини першої статті 482 Кримінального процесуального кодексу України затримання судді чи утримання його під вартою чи арештом здійснюється за згодою Вищої ради правосуддя. Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримувано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину. Згідно зазначеної 482 статті КПК «Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком: 1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з діянням; 2) затримання судді під час або відразу після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження

доказів цього злочину. Суддя має бути негайно звільнений, якщо мета такого затримання досягнута.[69]

Підсудність справи щодо обвинувачення судді у вчиненні злочину визначається Головою Верховного Суду України. Справа не може розглядатися тим судом, у якому обвинувачений обіймає чи обіймав посаду судді. Застосування до судді запобіжного заходу у виді утримання під вартою чи домашнього арешту, зокрема і в тих випадках, коли суддю затримано під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, до винесення обвинувального вироку судом без згоди Вищої ради правосуддя є грубим порушенням конституційних гарантій недоторканності судді.» [69]

Якщо суддю затримано без згоди Вищої ради правосуддя під час або відразу ж після вчинення ним тяжкого або особливо тяжкого злочину і не досягнуто мети даного затримання, то згідно з частиною 2 статті 211 КПК України «суддя не пізніше 60 годин повинен бути доставлений до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно нього запобіжного заходу.» [45,с.29] Обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту здійснюється за обов'язковою згодою ВРП. ВРП розглядає подання про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом не пізніше п'яти днів з дня отримання подання. Таким чином, час на прийняття рішення ВРП перевищує час затримання, а відповідно застосування запобіжного заходу, що забезпечує виконання обов'язків органами досудового слідства і запобігання переховування від органів досудового слідства, не реалізовується, оскільки є вірогідність звільнення судді до прийняття рішення ВРП. Тобто, існують недоліки і неузгодженість з процесуальним законодавством.

Особливої уваги потребує розгляд механізму кримінальної відповідальності суддів за неправомірні дії, що вчиняються суддею в професійній сфері. Кримінальним кодексом України крім службових злочинів передбачено злочини, які можуть бути вчинені суддями як посадовими особами, що здійснюють право суддя. Склади цих злочинів і покарання за них визначені у Розділі XVIII «Злочини проти правосуддя» Особливої частини - Кримінального кодексу України.

Згідно Статті 375 ККУ правовою підставою для притягнення судді до кримінальної відповідальності є постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови. «Основним безпосереднім об'єктом злочину є встановлений порядок реалізації конституційних засад здійснення судочинства. Додатковим об'єктом можуть виступати честь та гідність особи, її здоров'я та недоторканність, майнові блага. Предметом злочину є вирок, рішення, ухвала або постанова, що постановляються суддею (суддями).» [84,с.2]

Об'єктивна сторона злочину полягає у постановленні суддею завідомо неправосудного судового рішення. «Неправосудним є судове рішення, в якому завідомо неправильно застосовано норму матеріального права, яке постановлено з грубим порушенням норм процесуального права, або в якому завідомо є невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи. Злочин вважається закінченим з моменту постановлення суддею судового рішення.[84, с.2]

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом. Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 375 ККУ) є: 1) спричинення тяжких наслідків; 2) вчинення його з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах. До тяжких наслідків відносять засудження потерпілого до позбавлення волі, його самогубство чи замах на нього, тяжке захворювання тощо. У кримінально-правовому розумінні, корисливий мотив -це прагнення, спонукання особи до незаконного збагачення за рахунок вчинення протиправних дій у відношенні інших осіб, суспільства або держави. [84,с.2].

Згідно зі ст.375 Кримінального кодексу України, постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови карається обмеженням волі на строк до 5-ти років або позбавленням волі на строк від 2-х до 5-ти років. Ті ж дії, що спричинили тяжкі наслідки або були вчинені з корисливих мотивів чи з метою перешкоджання законній професійній діяльності караються позбавленням волі на строк від 5-ти до 8-ми років. [84,с.3]

Будь-які неправосудні рішення судді є небезпечними для суспільства та держави, оскільки, завдаючи шкоду безпосередньо особам, які приймають участь у судовому процесі, вони підривають авторитет судової влади, створюють недовіру

до неї у суспільстві. Тому, протидія кримінальним правопорушенням, що вчиняються суддею в сфері правосуддя, повинні бути одним із основних завдань кримінально-правової політики держави. Саме на реалізацію цього завдання й передбачена кримінальна відповідальність судді за постановлення ним неправосудного рішення (ст. 375 КК України).

Механізм та порядок прийняття рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності регламентує Глава 19 Регламенту ВРП «Тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя». Згідно даної статті «суддю може бути тимчасово відсторонено від здійснення правосуддя за рішенням Ради: а) у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності; б) при проведенні кваліфікаційного оцінювання; в) у порядку застосування дисциплінарного стягнення.[5] Суддя також тимчасово відстороняється від здійснення правосуддя з дня ухвалення Дисциплінарною палатою рішення про застосування дисциплінарного стягнення у виді подання про звільнення судді з посади. У такому випадку відсторонення здійснюється автоматично без ухвалення Радою окремого рішення.

Клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності подається до Ради стосовно судді, який є підозрюваним, обвинувачуваним (підсудним), на будь-якій стадії кримінального провадження.» [58] До Ради з клопотанням звертається Генеральний прокурор або його заступник. Клопотання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності повинне бути вмотивованим та відповідати вимогам частини другої статті 155 Кримінального процесуального кодексу України, а саме містити: а) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; б) правову кваліфікацію кримінального право-порушення із зазначенням статті закону України про кримінальну відповідальність; в) виклад обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати суддю у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на обставини; г) назву суду, в якому суддя обіймає посаду; г) виклад обставин, що дають підстави вважати, що

перебування на посаді судді сприяло вчиненню кримінального правопорушення; д) виклад обставин, що дають підстави вважати, що суддя, перебуваючи на посаді, знищить чи підробить речі й документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування, незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження або протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином; е) перелік свідків, яких прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання. [58]

Згідно інформації, оприлюдненої на офіційному сайті ВРП у 2019 році було звільнено 57 суддів, на підставі пункту 3 частини шостої статті 126 Конституції України (за вчинення істотного дисциплінарного проступку), на 123 суддів були покладені дисциплінарні покарання у вигляді попередження, сурової догани, подання про звільнення з посади, подання про тимчасове, строком на 6 місяців, відсторонення від здійснення правосуддя з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації і подальшим кваліфікаційним оцінюванням. Рішення Дисциплінарної палати про притягнення до дисциплінарної відповідальності та застосування дисциплінарного стягнення у вигляді внесення подання про звільнення судді з посади було винесене 68 суддям. [78]

Згідно з інформацією НАБУ, за 2019 рік, детективи здійснювали розслідування щодо 36 суддів за корупційні злочини та злочини у сфері службової діяльності. З них 7 реалізовані за напрацюваннями Національного бюро, 17 – за матеріалами Служби безпеки України, 12 – за матеріалами Національної поліції України. 14 проваджень перебувало у провадженні Головного підрозділу детективів НАБУ на досудовому розслідуванні.[33,с.17] Всього було зареєстровано 577 заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, віднесені законом до підслідності Національного бюро, 44 особам було повідомлено про підозру, до суду скеровано 28 обвинувальних актів, 2 угоди про визнання винуватості та 2 клопотання про звільнення осіб від кримінальної відповідальності. Загалом до суду були скеровані справи щодо 61 обвинуваченого. Проаналізувавши дані з реєстру

кримінальних проваджень САП у судах, а також статистичну інформацію НАБУ про подані до суду справи протягом 2018 року, можна зробити висновок, що у судах перебувало 26 справ щодо 26 суддів за корупційні злочини та злочини у сфері службової діяльності. Крім того, 20 проваджень щодо 21 судді, перебувало на досудовому розслідуванні. Згідно звітності про кількість направлених до суду кримінальних проваджень за обвинувальними актами, про злочини, вчинені суддями за 2016-2018 роки і 6 місяців 2019 року, за даними Генеральної прокуратури України, за статтями 368-370 КК України органами прокуратури було направлено 46 обвинувальних актів щодо 46 суддів. [33,с.17]

Розглянемо фабули найбільш резонансних справ стосовно притягнення суддів до кримінальної відповідальності, або обрання запобіжного заходу.

9 серпня 2016 року детективи НАБУ України викрили суддю М. Чауса під час отримання неправомірної вигоди (хабара) у сумі \$150 тис. за винесення вироку в інтересах підсудного. Зазначені кошти були виявлені в двох скляних банках, які суддя нібито особисто заковував у дворі власного дому. 18 січня 2017 року судді було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою з можливістю внесення застави. 28 листопада 2017 року ВРП ухвалила звільнити М. Чауса з посади судді через вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді. Скориставшись суддівським імунітетом, підозрюваний залишив територію України. З 12 вересня суддю оголошено у національний, а з 11 листопада — у міжнародний розшук.[53]

Ще одна, кримінальна справа стосовно судді Обухівського районного суду завершилась обвинувальним вироком за частиною 1 ст. 375 КК України. При цьому вирок суду першої інстанції (обмеження волі на строк 2 роки із звільненням від відбування призначеного покарання з випробуванням із іспитовим строком тривалістю один рік) був залишений без змін судами апеляційної і касаційної інстанцій, а Верховний Суд України двічі відмовляв у задоволенні заяви засудженого про перегляд ухвали колегії суддів ВССУ. [53]

26 січня 2017 року детективи НАБУ під процесуальним керівництвом прокурорів САП спільно зі слідчими Департаменту з розслідування особливо

важливих справ у сфері економіки ГПУ затримали суддю Солом'янського районного суду «на гарячому» при отриманні неправомірної вигоди у розмірі 22 тисячі доларів. Судді було повідомлено про підозру у вчиненні злочинів, передбачених ч.4 ст. 190; ч.2 ст. 15; ч.4 ст. 27; ч.3 ст. 369 Кримінального кодексу України (заволодіння чужим майном шляхом обману в особливо великому розмірі, вчиненому за попередньою змовою групою осіб; закінчений замах до підбурювання на пропозицію і надання неправомірної вигоди службовій особі, за попередньою змовою групою осіб, за вчинення в інтересах третьої особи дій з використанням наданої їй влади). Повідомлено про підозру й співучаснику судді - помічнику адвоката. Його дії кваліфіковані за ч.2 ст. 15, ч.4 ст. 27, ч.4 ст. 369 КК України. 29 січня 2017 року Галицький районний суд Львова відмовив детективам НАБУ у клопотанні про арешт судді. Йому було обрано запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання.[53]

Ще одна справа. За повідомленням САП, заступник керівника апарату Подільського районного суду Києва у змові із суддею цього ж суду вчинили умисні дії, в результаті яких одержали \$10 тис. В обмін на ці кошти вони обіцяли вплинути на іншого суддю, аби та ухвалила рішення на користь фізичної особи-позивача, яка вимагала від приватної компанії відшкодувати збитки, завдані діями відповідача. 27 квітня 2018 року Спеціалізована антикорупційна прокуратура повідомила про підозру судді та заступнику керівника апарату суду. 5 травня 2018 року Солом'янський районний суд Києва обрав підозрюваній у зловживанні впливом судді запобіжний захід у вигляді застави 30 тис. грн. Заступниці керівника апарату суду Києва суд обрав запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання. 29 травня 2018 року ВРП у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності відсторонила суддю від здійснення правосуддя.[53]

1 листопада 2017 року детективи спільно з працівниками СБУ та під процесуальним керівництвом прокурорів САП затримали голову Господарського суду Сумської області під час одержання неправомірної вигоди в розмірі \$26,6 тис. За версією слідства, суддя вимагав гроші за винесення рішення у господарській справі в інтересах будівельної компанії. Голову суду затримано в порядку ст. 482

Кримінального процесуального кодексу України за підозрою у вчиненні злочину, кваліфікованого за ч. 4 ст. 368 Кримінального кодексу України. 2 листопада йому повідомлено про підозру. 7 листопада Вища рада правосуддя надала згоду на утримання судді під вартою. Справа не закрита.[53]

15 березня 2018 року на ймовірному отриманні неправомірної вигоди було затримано двох суддів Луцького районного суду. Судді вимагали хабар за непритягнення до адміністративної відповідальності правопорушника за водіння у нетверезому стані (ст. 130 КУАП). За гроші суддя повинен був вплинути на колегу, який мав сприяти затягуванню строків судового розгляду у справі та подальше прийняття рішення про її закриття у зв'язку із закінченням на момент її розгляду строків, визначених ст. 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Попередня правова кваліфікація була визначена за ч. 3 ст. 368 КК України (одержання неправомірної вигоди). 20 березня 2018 року детективи НАБУ під процесуальним керівництвом прокурорів САП повідомили судді про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ч.2 ст. 369-2 Кримінального кодексу України («Зловживання впливом»). 22 травня 2018 року слідчий суддя Солом'янського районного суду застосувала до судді запобіжний захід у вигляді особистого зобов'язання з покладенням окремих обов'язків. ВРП відсторонила суддю від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. Згідно з Єдиним державним реєстром судових рішень, обое судді станом на жовтень 2019 року продовжують здійснювати правосуддя.[54]

Отже, розглянувши вищенаведені справи щодо притягнення суддів до кримінальної відповідальності, маємо наступну статистику. З розглянутих 27 справ, які вже передані до суду: 18 обвинувальних актів направлено за ч.3 або ч.4 ст. 368 КК України (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди); 3 обвинувальні акти за ст. 369-2 КК України (зловживання впливом); 5 обвинувальних актів за ст. 366-1 (декларування недостовірної інформації) та ст. 368-2 (незаконне збагачення) КК України; 1 обвинувальний акт за ч.2 ст.364 (зловживання владою або службовим становищем), ч.1 ст. 375 (постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови) КК України[54]

Із 27 суддів, обвинувальні акти щодо яких скеровані до суду: 4 суддів – відсторонено від здійснення правосуддя до набрання законної сили вироком суду або закриття кримінального провадження; 7 суддів – звільнено з посади у зв'язку із поданням заяви про відставку; 1 суддю – звільнено у зв'язку з порушенням присяги; 4 – звільнено за вчинення істотного дисциплінарного проступку; 4 – не здійснюють правосуддя з інших причин; 7 – продовжують здійснювати правосуддя.[33]

З 21 судді, справи щодо яких перебували на досудовому розслідуванні : 5 – тимчасово відсторонено від здійснення правосуддя; 1 – звільнено за вчинення істотного дисциплінарного проступку; 2 – звільнено з посади у зв'язку із поданням заяви про відставку; 2 – не здійснюють правосуддя з інших причин (закінчення 5-річного терміну повноважень та перебування у декретній відпустці); 11 – продовжують здійснювати правосуддя.[33]

Дві нові конституційні підстави для звільнення судді— незгода на переведення до іншого суду в разі ліквідації або реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду, і порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна (пункти 5 і 6 частини 6 статті 126 Основного Закону) не були застосовані, в реєстрі актів ВРП відповідні рішення відсутні.

Як висновок, із 48 суддів-фігурантів у справах НАБУ 4 суддів – відсторонено від здійснення правосуддя до набрання законної сили вироком суду або закриття кримінального провадження; 5 – тимчасово відсторонено від здійснення правосуддя; 1 суддю – звільнено у зв'язку з порушенням присяги; 5 – звільнено за вчинення істотного дисциплінарного проступку; 9 суддів – звільнено з посади у зв'язку із поданням заяви про відставку; 6 – не здійснюють правосуддя з інших причин; 18 – продовжують здійснювати правосуддя. [33]

Як можна побачити із наведених справ і показників, офіційна підозра стосовно судді не означає, що суддю буде відсторонено «вершити правосуддя». Розгляд таких справ у судах є тривалим і часто не завершується винесенням остаточного рішення. А, відповідно до частини першої статті 62 Конституції України «особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана

кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.» [4]

Розглянувши підстави і механізм притягнення суддів до відповідальності в т.ч. кримінально-правової відповідальності, слід зазначити на його недосконалості і створення тим самим можливостей для зловживань при винесенні рішення стосовно суддів як за професійні так і інші протиправні дії.

Підсумовуючи, слід зазначити, що до судді як спеціального суб'єкта, який вчиняє правопорушення у межах здійснення правосуддя, мають застосовуватися спеціальні процедури провадження (насамперед дисциплінарного і кримінального), які враховують гарантії його незалежності і недоторканості. Учинення суддею правопорушень, не зумовлених виконанням посадових обов'язків, має переслідуватися на загальних засадах, без застосування спеціальних імунітетів.

ВРП, виконуючи функцію судового контролю у питаннях зняття суддівської недоторканості, повинна приймати обгрунтовані рішення про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом. Це покладає на ВРП відповідальність за і доцільність рішень, які повинні відповідати ст.196 КПК України. Саме ВРП надано вирішальне слово в питаннях звільнення суддів, притягнення їх до відповідальності, надання згоди на зняття суддівського імунітету. Зазначені повноваження щодо відповідальності суддів ВРП виконує як квазісудовий орган. Квазісудова компетенція ВРП - це її права та обов'язки щодо забезпечення діяльності та функціонування судової системи держави.

В наступному підрозділі роботи розглянемо стандарти і механізм юридичної відповідальності суддів, в тому числі кримінальної відповідальності в країнах ЄС для порівняння із діючим в Україні механізмом.

2.3 Аналіз стандартів та механізмів здійснення квазісудових повноважень уповноваженими органами в країнах Європейського союзу

Інститут кримінально-правової відповідальності суддів у кожній європейській країні пройшов свій шлях розвитку і має характерні особливості із урахуванням національного законодавства, державного устрою, культурних традицій

та рівня правосвідомості громадян. Юридичну відповідальність суддів у країнах ЄС можна класифікувати за багатьма критеріями. В першу чергу, це приналежність правової системи країни до певної групи, а саме до країн романо-германського (континентального, європейського) права, англо-американського (англо-саксонського, загального) права або країн із системою змішаного права. Для країн англо-саксонського права характерною є відсутність деталізації підстав для притягнення судді до юридичної відповідальності, вони формулюються у загальному вигляді. Акцент робиться на дотриманні суддею правил корпоративної етики, порушення яких є підставою для притягнення до відповідальності. Для країн романо-германської правової групи характерна висока ступінь деталізації видів дисциплінарних порушень і процедури дисциплінарного провадження.[71с.29] Дисциплінарна відповідальність суддів регламентується на рівні законів. Кодекси суддівської етики мають важливе значення в діяльності.

Судді, згідно законодавства європейських країн можуть бути притягнуті до наступних видів відповідальності: дисциплінарної, цивільної, кримінальної та адміністративної. Як свідчить практика, притягнення суддів до кримінальної чи адміністративної відповідальності відбувається в поодиноких випадках і застосовується лише при тяжких порушеннях законодавства і суддівської етики. [41, с.18]

Що стосується кримінальної відповідальності суддів, то законодавство більшості країн ЄС не встановлює для них недоторканості і особливих імунітетів. Так, у Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи «Щодо суддів: незалежність, дієвість і обов'язки» зазначається: «Якщо суддя належним чином не виконує суддівських функцій, він може бути притягнутий до відповідальності, як і всі інші громадяни згідно з цивільним, кримінальним або адміністративним правом». КМ РЄ вважає, що судді повинні бути притягнені до кримінальної відповідальності в загальному порядку за злочини, вчинені поза межами виконання суддівських обов'язків. Водночас, вони не повинні нести відповідальність у разі ненавмисних порушень під час виконання своїх функцій [41 с. 49].

Аналіз законодавства країн ЄС, яке регламентує підстави і процедури притягнення суддів до кримінальної відповідальності не містить суттєвих

відмінностей. Спільним для країн ЄС є те, що будь-який факт зловживань з боку судді розглядається як екстраординарне явище. Прецеденти притягнення суддів до відповідальності є поодинокими і викликають суспільний резонанс. В той же час, питання кримінальної відповідальності суддів тісно пов'язані в європейському законодавстві із забезпеченням уповноваженим органом суддівського імунітету. У різних країнах таким органом є Глава держави, Парламент (Словенія), Вища судова рада (Болгарія, Хорватія), Кваліфікаційна колегія (комісія) суддів чи Конституційний суд. [41, с.18]. У багатьох європейських країнах дозвіл на притягнення судді до кримінальної відповідальності надає Конституційний суд, що унеможливорює факти зловживання цією функцією з боку інших структур. Наприклад, у Конституції Польщі зазначено, що кримінальна відповідальність суддів настає лише після згоди визначеного в законі суду, суддів Конституційного Трибуналу – за згоди Конституційного Трибуналу, членів Державного Трибуналу – за згоди Державного Трибуналу. [41 с.19]

Особливе значення серед парламентських функцій контролю за суддівським корпусом мають судові та квазісудові функції, які не є характерними для парламентів, оскільки свідчать про відхід від системи поділу влади, згідно з якою судові функції належать до компетенції судових органів. Тим не менш у більшості країн парламенти виконують окремі судові функції. До них можна віднести: діяльність слідчих комісій, що може мати наслідком порушення кримінальних справ; конституційно передбачену процедуру імпичменту (парламентського переслідування) державних посадових осіб за скоєні під час служби злочини; створення парламентами спеціальних судових органів зі свого складу для суду над вищими посадовими особами, які обвинувачуються у право-порушеннях і корупції. Парламент володіє як загальними, так і спеціальними судовими функціями. Загальні судові функції - це здійснення нормальних судових повноважень. Так, палата лордів Великобританії вважається вищою судовою інстанцією, тобто інстанцією, що остаточно ухвалює рішення у конкретних кримінальних і цивільних справах. У деяких випадках вона виступає навіть як суд першої інстанції. Це стосується справ про злочини, які скоїли пери - члени палати лордів. Глава палати

лордів вважається главою всієї судової системи й одночасно - міністром юстиції. Лорди з апеляцій - це досвідчені юристи, які призначені лордами для того, щоб виконувати судові функції. Ці лорди зазвичай не беруть активної участі в засіданнях палат, а займаються тільки судовими функціями.[71 с.49]

В Англії суддя може бути позбавлений недоторканності тільки в порядку імпічменту. Судді вищих англійських судів можуть бути усунені від посади в порядку імпічменту і понести кримінальну відповідальність, а судді нижчих судів – можуть бути зняті з посади безпосередньо Лордом-канцлером. У Німеччині і Франції відсутній імунітет суддів від кримінальної відповідальності. У цих країнах судді притягаються до кримінальної відповідальності по загальним правилам. Конституція Греції передбачає, що позови за звинуваченням у неправосудних діях проти судових чиновників розглядаються спеціальним судом, що складається з голови Державної ради, одного з членів Ареопагу, одного з членів Контрольної ради, двох штатних професорів юридичних факультетів університетів країни, двох адвокатів з числа членів Вищої дисциплінарної ради адвокатів – як членів, призначених жеребкуванням. У Португалії діє частковий імунітет від кримінальної відповідальності, оскільки суддя без дозволу відповідних органів може бути затриманий на місці злочину, якщо санкція за такий злочин передбачає позбавлення волі строком більше трьох років. На відміну від цих країн, у Литві запроваджений повний імунітет судді від кримінальної відповідальності [71, с.21]

Але, незважаючи на певні відмінності і національні особливості, слід зазначити, що законодавство країн ЄС чітко регламентує механізм кримінальної відповідальності суддів за неправомірні дії. Даний механізм характеризується наступними ознаками: 1) злочинні діяння судді визначаються як посадові (службові) злочини; 2) підпадають під кримінальну відповідальність значно більше неправосудних діянь судді: зокрема, передбачено кримінальну відповідальність судді за постановлення неправосудного рішення у формі грубої необережності; за проявлення несправедливості при вирішенні чи розгляді справ; за отримання суддею хабаря; за незаконне звільнення від кримінальної відповідальності; за розголошення таємниці судового розгляду; за відмову судді здійснити правосуддя;

за зтягування правосуддя; за збурювання неповаги або ганьблення установ, законів чи дій влади, вихваляння дій, що суперечать законам, розпорядженням влади чи обов'язкам служби; за фальсифікацію доказів; 3) окремо виділено такі ознаки складу злочину, як мета, спосіб та наслідки неправосудного рішення [71, с.21-22].

Узагальнення законодавства країн ЄС свідчить, що підставами притягнення судді до дисциплінарної відповідальності або звільнення його з посади є: 1) порушення обов'язків судді, передбачених законом, або недобросовісне їх виконання (Франція, Литва, Бельгія, Німеччина, Італія, Польща, Словенія); 2) недодержання правил суддівської етики, у тому числі поведінки, що загрожує довірі до судової системи (Литва, Кіпр, Естонія, Італія); 3) недотримання процесуального законодавства, у тому числі затримки при розгляді справ (Естонія, Словенія); 4) здійснення суддею дій, які порочать звання судді або завдають шкоди інтересам правосуддя (Франція, Литва, Польща); 5) недодержання обмежень, передбачених для посади судді (Литва); 6) вчинення адміністративного правопорушення (Литва); 7) недотримання законності або вимог чинного законодавства при відправленні правосуддя 20 (Польща); 8) наявність недоліків у судовій роботі через недбалість; 9) нездатність виконувати свої обов'язки (Мальта) [71 с. 205].

Характерним для деяких країн наприклад, Німеччини, Франції, Португалії, є те, що законодавством цих країн не встановлений конкретний перелік підстав правопорушень, які б визначали дисциплінарну відповідальність суддів. Водночас дисциплінарна відповідальність суддів обумовлена порушенням обов'язків судді, які визначені як в окремому спеціальному законі (Франція), так і в декількох законах, що регулюють питання статусу суддів та їхньої відповідальності (Німеччина, Португалія). Натомість у законодавстві Литви окремою нормою передбачено три підстави для дисциплінарної відповідальності суддів, що охоплюють, зокрема порушення обов'язків судді. Більше того, в деяких країнах на рівні закону чи правозастосовчої практики проводиться диференціація дисциплінарних правопорушень – від незначних до серйозних; при цьому кожній категорії проступків відповідає визначена санкція (Іспанія) [71, с. 207].

Окремо розглянемо відповідальність судів у європейському законодавстві

за винесення завідомо неправосудного судового рішення. Більш ніж у 25 державах Європи кримінальне законодавство передбачає відповідальність судді за винесення неправомірного судового рішення та інші діяння, пов'язані з виконанням ним службових обов'язків. Більшість складів злочинів, у яких ідеться про винесення суддею певного судового рішення, відповідає принципу юридичної визначеності: в них вказано на незаконність та/або необґрунтованість чи упередженість судового рішення, тобто використано ясні і зрозумілі терміни. Лише законодавство кількох держав (Білорусь, Азербайджан, Молдова, Сербія), як і законодавство України, в цій частині не відповідає принципу юридичної визначеності.[71, с.35] Кримінальна відповідальність за діяння, пов'язані з виконанням службових обов'язків судді, зокрема винесенням судових рішень відсутня в таких країнах як: Англія, Ірландія, Кіпр, Андорра, Італія, Ліхтенштейн, Норвегія, Португалія, Румунія, Словенія, Швеція, Грузія, Литва, Польща, Словаччина, Австрія, Сан-Марино.[71.с.17]

Розглянувши законодавства країн ЄС щодо суддівської відповідальності, можна зробити висновки, що загальними підставами притягнення судді до відповідальності або звільнення його з посади є: 1) порушення обов'язків судді або недобросовісне їх виконання (Франція, Литва, Бельгія, Німеччина, Італія, Польща, Словенія); 2) недодержання правил суддівської етики, у тому числі поведінки, що загрожує довірі до судової системи (Литва, Кіпр, Естонія, Італія); 3) недотримання процесуального законодавства, у тому числі затримки при розгляді справ (Естонія, Словенія); 4) здійснення суддею дій, які порочать звання судді або завдають шкоди інтересам правосуддя (Франція, Литва, Польща); 5) недодержання обмежень, передбачених для посади судді (Литва); 6) вчинення адміністративного правопорушення (Литва); недотримання законності або законодавства при відправленні правосуддя (Польща); 8) наявність недоліків у судовій роботі через недбалість; 9) нездатність виконувати обов'язки (Мальта) [41, с.24-26].

Щодо осіб, які можуть ініціювати процедуру відповідальності суддів, підходи різні. У Литві, наприклад, «ініціювати дисциплінарне провадження можуть як громадяни, так і посадові особи (прокурори, голова суду). В інших країнах таким правом наділений спеціальний орган та органи виконавчої влади. Іноді

такими повноваженнями наділений омбудсмен (Естонія)» [41, с.27]. В більшості країн відсутні обмеження щодо кола осіб, які мають право подати скаргу на суддю. Існують дві основні моделі, які здійснюють розгляд дисциплінарних справ. «Перша побудована на самоконтролі судової влади, що передбачає розгляд усіх питань щодо суддів незалежним судовим органом, який складається із суддів, – дисциплінарним судом (Австрія, Німеччина, Польща, Чехія) чи його аналогом (Іспанія). Друга модель передбачає створення змішаного органу (Франція, Італія, Португалія). У Німеччині Закон про суддів передбачає утворення спеціальних судів щодо дисциплінарних справ суддів – Федеральний суд у справах суддівської служби та земельні суди у справах суддівської служби» [41, с. 42]. У Польщі діє Національна рада судової системи та дисциплінарні суди. У законодавстві Франції та Португалії запроваджено «існування єдиного вищого конституційного органу (Вища рада магістратури), який наділений широким спектром повноважень, що охоплюють не тільки функції притягнення суддів до юридичної відповідальності, а і пов'язані з кар'єрою і навчанням судді.» [41, с. 42]

Як зазначалось раніше, законодавством більшості країн ЄС закріплено перелік санкцій за порушення, що можуть застосовуватися до суддів. При цьому згідно зі шкалою санкцій звільнення в більшості з них є найсуворішим видом покарання. Крім того, законодавство таких країн як наприклад, Німеччина, Франція, Португалія, передбачає застосування до судді фінансових санкцій. Слід зазначити, що у всіх країнах ЄС діють кодекси суддівської етики, тому вчинення суддею дисциплінарних правопорушень і кримінальних злочинів є одночасно порушенням морально-етичних норм, внаслідок чого суддя може бути притягнутий до дисциплінарної або кримінальної відповідальності.

Шлях розвитку інституту суддівської відповідальності проходить сьогодні і Україна, запроваджуючи нові правові механізми і принципи, основані на європейських стандартах. На цьому шляху державні установи України, зокрема Вища рада правосуддя постійно співпрацює з країнами ЄС. Необхідність формування ефективного механізму відповідальності суддів обумовлено як інтеграцією України у ЄС так суспільною потребою у реформуванні судової влади.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Механізм притягнення судді до відповідальності розглянуто з урахуванням суддівської недоторканості і імунітету. Статтею 126 Конституції України визначено, що незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України. Держава для забезпечення незалежності суддів, їх недоторканності, встановлює особливий порядок притягнення суддів до кримінальної відповідальності з урахуванням їх суддівської недоторканості і імунітету.

З прийняттям Закону України «Про Вищу раду правосуддя», змінився порядок притягнення суддів до відповідальності, що є прогресивним кроком у реформуванні суддівської влади і запобігає її політизації і впливу від органів влади. Відповідно Закону «Про Вищу раду правосуддя» для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів, ВРП формує дисциплінарні палати, які є «квазісудами» першої інстанції. Апеляційний перегляд рішень дисциплінарних палат здійснює ВРП (без участі членів відповідної дисциплінарної палати, які первинно розглядали справу), а касаційний – Велика палата Верховного Суду. На сьогоднішній день створено механізм, за яким відповідна Дисциплінарна палата притягає до відповідальності суддю за порушення, а ВРП безпосередньо здійснює звільнення судді з посади.

ВРП у питаннях зняття суддівської недоторканості виконує функцію судового контролю, а її рішення про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом мають підлягати прямому застосуванню, без подальших рішень слідчого судді. Це покладає на ВРП відповідальність за обґрунтованість і доцільність рішень, які повинні відповідати ст.196 КПК України (Ухвала про застосування запобіжних заходів).

Що стосується справ щодо несумлінності суддів, то згідно ч. 1 ст. 41 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» за результатами розгляду справи ВРП може ухвалити наступні рішення: про визначення порушення суддею вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом і звільнення його з посади; про

визнання порушення вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом і внести подання про звільнення з посади; про відсутність порушень вимог щодо несумісності з іншою діяльністю або статусом.[4]

Кримінально-правова відповідальність є важливим стримуючим фактором для суддів дотримуватись норми законодавства під час виконання службових обов'язків. Але, проаналізувавши фабули справ щодо притягнення суддів до кримінальної відповідальності, треба зазначити недосконалість даного механізму і процедур які створюють підґрунтя для зловживань при розгляді справ стосовно право-, порушень суддів і запобіганню їх покарання.

Оскільки Україна йде шляхом, спрямованим на адоптацію українського законодавства до стандартів європейських країн, розглянуто механізм відповідальності суддів у країнах ЄС. Аналіз законодавства країн ЄС, яке регламентує підстави і механізм притягнення суддів до кримінальної відповідальності не містить суттєвих відмінностей. Законодавство більшості країн ЄС не встановлює для суддів особливих імунітетів Спільним для країн ЄС є те, що будь-який факт зловживань з боку судді розглядається як екстраординарне явище, яке викликає серйозний суспільний резонанс і осуд. Прецеденти притягнення суддів до відповідальності є поодинокими. Існуючий в Україні механізм потребує подальшого удосконалення з урахуванням як національного законодавства так і міжнародних стандартів. Це потребує спільної праці як законодавців щодо удосконалення законодавчої бази, практиків для розробки практичних аспектів застосування процедур, так і суспільства.

РОЗДІЛ 3 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ІНСТИТУТУ ПОВНОВАЖЕНЬ ВРП І КВАЗІСУДОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК ЙОГО СКЛАДОВОЇ ТА НАПРЯМКИ ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ

3.1 Аналіз існуючого правового механізму здійснення квазісудових повноважень ВРП і його проблемних аспектів

Сучасний механізм притягнення суддів до юридичної відповідальності, в тому числі і до кримінальної, повинен забезпечувати рівновагу між їх незалежністю і обов'язковою відповідальністю перед державою і суспільством. Консультативна рада європейських суддів відзначила: «Оскільки суспільство наділило суддів повноваженнями та довірою, необхідно також, щоб існували певні засоби притягнення суддів до відповідальності та навіть звільнення їх з посади в разі грубих порушень, що виправдовують такий захід. При цьому необхідність дотримання судової незалежності та уникнення неправомірного тиску зумовлює потребу обережного ставлення до застосування заходів відповідальності» [55,с.8]

В першому розділі роботи ми розглядали питання суддівського імунітету, як складової суддівської незалежності. Суддівський імунітет – державна гарантія незалежності судді при виконанні професійних функцій, але він не повинен запобігати покаранню судді при вчиненні протиправних дій. Європейські інституції послідовно виступають проти надання суддям повного імунітету від кримінального покарання. КРЄС і Венеціанська комісія відзначають, що «судді не повинні отримувати вигоду від загальної недоторканності і у разі вчинення діяння, яке кваліфікується як кримінальне правопорушення (наприклад, отримання хабаря), не можуть користуватися імунітетом від притягнення до кримінальної відповідальності». [63,с.7] На цьому принципі повинен базуватися механізм відповідальності суддів за протиправні діяння.

У висновок Консультативної ради європейських суддів зазначено, що «судді повинні притягатися до кримінальної відповідальності за загальним правом за

злочини, вчинені поза межами виконання суддівських обов'язків; і судді не повинні нести кримінальну відповідальність у разі ненавмисних правопорушень під час виконання ними своїх функцій» [63, с.7] Судді в Україні не мають повного імунітету та можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності на загальних підставах. Розглянемо існуючий механізм.

Згідно ч.3 статті 126 Конституції України «без згоди Вищої ради правосуддя «суддю не може бути затримано або утримано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком випадків затримання судді під час або відразу після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину» [1] Згідно п. 5, 6 ч. 2 ст. 131 Конституції України ВРП надає згоду на затримання судді чи утримання під вартою, а також ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя.[1] Як зазначалось в роботі, ця процедура містить ознаки судового розгляду, а саме: орган, який ухвалює рішення (суд); зацікавлені протилежні сторони; присутній механізм звернення до суду; встановлено порядок дослідження та оцінка фактичних обставин справи, а також порядок ухвалення судового рішення та можливість його оскарження. ВРП, виступаючи в ролі суду, має встановити, чи доводять надані стороною обвинувачення докази обставини, які свідчать про: наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним суддею кримінального правопорушення; наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 КПК України, недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризикам. Таким чином, ВРП у питаннях зняття суддівської недоторканості виконує функцію судового контролю, а її рішення про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом мають підлягати прямому застосуванню, без подальших рішень слідчого судді

У публічному зверненні Вищої ради правосуддя внаслідок неправомірних дій Антикорупційного бюро щодо затримання суддів зазначено: «Суддя має бути

негайно звільнений, якщо мету такого затримання (попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину) досягнуто. Застосування до судді запобіжного заходу у вигляді утримання під вартою чи домашнього арешту (в тому числі і у випадках затримання судді під час або відразу після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину) до винесення обвинувального вироку судом без згоди є грубим порушенням конституційних гарантій недоторканності судді. [56].

Згідно Закону «Про Вищу раду правосуддя» «затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину без попередньої згоди Вищої ради правосуддя можливе лише на строк, на який відповідно до Кримінального процесуального кодексу України можливе затримання особи без рішення суду» [4]. Протягом цього строку має бути отримана згода ВРП на утримання судді під вартою чи арештом, а також рішення суду про обрання щодо такого судді запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи арештом. У разі відсутності згоди Вищої ради правосуддя на утримання судді під вартою чи арештом та рішення суду про обрання щодо судді запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи арештом суддю має бути звільнено. У справах оскарження рішень дисциплінарного органу щодо притягнення суддів до відповідальності існує триланкова система оскарження: Дисциплінарна палата виконує роль першої інстанції, пленарне засідання ВРП – апеляційної, а Верховний Суд – касаційної.

Як зазначалось у 2 розділі роботи, відповідно Закону «Про Вищу раду правосуддя» для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів, ВРП формує дисциплінарні палати, які є «квазісудами» першої інстанції. Апеляційний перегляд рішень дисциплінарних палат здійснює ВРП (без участі членів відповідної дисциплінарної палати, які первинно розглядали справу), а касаційний – Велика палата Верховного Суду. На сьогоднішній день створено механізм, за яким відповідна Дисциплінарна палата притягає до відповідальності суддю за порушення, а ВРП безпосередньо здійснює звільнення судді з посади. ВРП діючи разом з в Дисциплінарною палатою фактично виконує функції ревізійної інстанції. До них відносяться: «ухвалення рішення про переведення

судді з одного суду до іншого; ухвалення рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя в порядку дисциплінарної відповідальності на підставі рішення Дисциплінарної палати про застосування дисциплінарного стягнення у виді подання про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; ухвалення рішення про звільнення судді з посади як виду дисциплінарної відповідальності.» [58,с.32]

Рішення ВРП ухвалене за результатами розгляду скарги на рішення її Дисциплінарної палати може бути оскаржено до Верховного Суду, однак із суттєвими обмеженнями – предмет оскарження може стосуватися тільки процедурних питань (ст. 52 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя»), а саме: 1) склад Вищої ради правосуддя, який ухвалив відповідне рішення, не мав повноважень його ухвалювати; 2) рішення не підписано будь-ким із членів ВРП, які брали участь у його ухваленні; 3) суддя не був належним чином повідомлений про засідання ВРП. [4] Все вищенаведене дає підстави зробити висновок, що у механізмі суддівської відповідальності ВРП виконує функції квазісудового органу.

Розглянемо практичні аспекти діяльності ВРП з питань функціонування механізму відповідальності суддівського корпусу. У 2018 -2019 роках до Вищої ради правосуддя надійшло 24 подання Генеральної прокуратури України про надання згоди на затримання та/або утримання під вартою судді. Вищою радою правосуддя було надано згоду на тримання під вартою 17 суддів, переважно за підозрою у вчиненні корупційних злочинів.[54, с.5] Чотири подання Генеральної прокуратури України було повернуто без розгляду у зв'язку з тим, що «особи, про надання згоди на утримання під вартою яких просили заступники Генерального прокурора, на час розгляду відповідних клопотань не мали статусу судді, а отже, Вища рада правосуддя не мала повноважень щодо участі у процедурі обрання їм запобіжного заходу». [54, с.5] Два подання було залишено без розгляду у зв'язку із допущеними в них процесуальними помилками. У задоволенні одного подання ВРП було відмовлено у зв'язку з тим, що «виконувачем обов'язків Генерального прокурора не доведено обґрунтованості подання та за результатами дослідження доданих до подання доказів не встановлено фактів, які б свідчили про необхідність

утримання судді під вартою. Крім того, під час розгляду подання встановлено факт порушення гарантій незалежності судді [54,с.5]

Під час розгляду подання про надання згоди на утримання судді під вартою Вища рада правосуддя діє у межах наданих законом повноважень і досліджує питання: відповідності заявленого клопотання Генеральної прокуратури України вимогам закону; наявності/відсутності порушень гарантій незалежності судді. Встановивши відсутність порушень закону та гарантій суддівської незалежності, Вища рада правосуддя приймає рішення про надання згоди на утримання судді під вартою, яке не означає необхідності взяття судді під варту, оскільки Рада не уповноважена вирішувати ці питання. У разі задоволення подання Генерального прокурора чи його заступника Вища рада правосуддя знімає із судді недоторканність і дозволяє уповноваженим органам вирішувати питання про обрання запобіжного заходу.[58,с.33]

Судді може бути повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення лише Генеральним прокурором або його заступником. Венеціанська комісія підтримує такий підхід і визначає як «дієвий правовий засіб запобігання фальшивим обвинуваченням судді». [16,с.24] Повідомлення судді про підозру є підставою для тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя. Відповідне рішення ухвалюється Вищою радою правосуддя на підставі клопотання Генерального прокурора або його заступника. «Строк тимчасового відсторонення судді не може перевищувати двох місяців (на стадії досудового розслідування), але за необхідності його може бути продовжено» [1].

Слід зазначити, що існуюча процедура отримання згоди Вищої ради правосуддя на утримання судді під вартою порушує дотримання процесуальних строків вирішення питання судом (протягом 72 годин з моменту затримання). Зважаючи на це, для виконання норм Кримінального процесуального кодексу України, Радою у 2017 році було внесено зміни до Регламенту, де зазначено «що подання щодо згоди на утримання під вартою чи арештом стосовно судді, який затриманий під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого

злочину, розглядається невідкладно після надходження подання у межах строку, визначеного Кримінальним процесуальним кодексом України [58,с.32]

У 2018 році Вища рада правосуддя розглянула 23 клопотання заступників Генерального прокурора про тимчасове відсторонення суддів від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. У 18 випадках Рада прийняла рішення про тимчасове відсторонення суддів від посади на строк з урахуванням процесуальних строків досудового розслідування не більше двох місяців, або на строк до набрання законної сили вироком суду чи закриття кримінального провадження. [82] У 2019 році 10 суддів були відсторонених від здійснення правосуддя (у зв'язку з притягненням до кримінальної або дисциплінарної відповідальності) [78]

Проблемним аспектом механізму відповідальності суддів є підтвердження недобросовісності судді у винесенні неправосудного рішення . Підставою щодо оцінювання обставин судових справ і формування на підставі цього висновків щодо правосудності чи неправосудності судових рішень є положення статті 375 Кримінального кодексу України, відповідно до яких суддю може бути притягнуто до кримінальної відповідальності «за постановлення завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови».[52] Але, тлумачення неправосудності не дано, що є недоліком діючого механізму. Із нормативних документів можна виділити наступні ознаки неправосудного судового акту: його незаконність та водночас необґрунтованість, факт його скасування або зміни у встановленому процесуальним законом порядку.

У «Проміжному висновку Венеціанської комісії щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя» від 24 липня 2015 року зазначено: «Положення, яким передбачено кримінальну відповідальність суддів, може бути сумісним з незалежністю і неупередженістю суддів лише за умови їх достатньо чіткого визначення, щоб гарантувати незалежність і функціональний імунітет окремого судді під час тлумачення ним закону, встановлення фактів чи оцінки доказів. Невизначені й широко сформульовані положення, що визначають

відповідальність суддів, можуть негативно вплинути на незалежне і неупереджене тлумачення закону, встановлення фактів і оцінку доказів.» [57, с.29]

З приводу розуміння положень статті 375 Кримінального кодексу України, наприкінці 2016 року Верховний Суд України звернувся до Конституційного Суду із конституційним поданням щодо офіційного тлумачення поняття «неправосудного» судового рішення», зазначаючи, що «невизначення цього терміна може призводити до ототожнення категорій «неправосудність» і «незаконність» і відкриття можливостей для притягнення суддів до кримінальної відповідальності у разі скасування їх рішень судами вищих інстанцій; підміни понять «дисциплінарна відповідальність суддів» та «кримінальна відповідальність суддів» в розрізі питання притягнення судді до відповідальності внаслідок недбалості» [64,с.9].

Конституційний Суд Республіки Молдова, потрапивши у схожу ситуацію, звернувся до Венеціанської комісії з проханням надати експертний висновок щодо кримінальної відповідальності суддів за винесення неправосудного вироку, ухвали або постанови. Зважаючи на аналогічне визначення статей Кримінального кодексу, що встановлюють випадки відповідальності суддів за дії, вчинені під час виконання ними своїх функціональних обов'язків, експертний висновок Венеціанської комісії є актуальним і для України. У цьому висновку зазначено, що вирішальними принципами, які впливають із попередніх висновків Венеціанської комісії, висновків КРЄС і європейських стандартів, є такі, що «судді не повинні бути притягнуті до відповідальності за судові помилки, які не пов'язані зі злочинним наміром і відмінностями в тлумаченні закону. Основним засобом правового захисту від таких помилок є апеляційний процес»[65]. Венеціанська комісія відзначила на необхідності розрізняти ситуації, у яких суддя умисно тлумачить закон усупереч його формулюванням, оригінальному змісту або попередній судовій практиці і зазначає, що при виконання своїх функцій судді можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності тільки в тому випадку, якщо протиправну дію скоєно очевидно навмисно. Венеціанська комісія вважає, що «відповідальність суддів є допустимою лише за умови свідомого (умисного або з огляду на грубу недбалість) вчинення відповідного проступку.» [65]

Група держав по боротьбі з корупцією (GRECO) рекомендувала Україні «скасувати кримінальне правопорушення «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови» (ст. 375 Кримінального кодексу) та іншим чином забезпечити, що це та будь-яке інше положення про кримінальне правопорушення криміналізують виключно умисні порушення у сфері судочинства, а правоохоронні органи не зловживають такими нормами для неправомірного впливу та тиску на суддів» [24,с.41].

У рішенні КМ РЄ від 23 - 25 вересня 2019 року стосовно процедури нагляду за виконанням Україною рішень ЄСПЛ у групі справ «Олександр Волков проти України» висловлено стурбованість із приводу можливої загрози судовій незалежності через зловживання прокурорами кримінальними розслідуваннями відповідно до ст.375 КК та закликало розглянути заходи щодо усунення будь-якого потенційного впливу на суддів відповідно до рекомендацій GRECO.

Голова ВРП А. Овсієнко з цього питання зазначає: «Поділяючи позицію щодо необхідності виключення ст.375 із КК, ВРП задля зменшення випадків тиску на суддів з боку прокурорів, пропонувала на законодавчому рівні (шляхом унесення змін до ст.214 Кримінального процесуального кодексу) визначити Генерального прокурора (його заступника) спеціальним суб'єктом унесення до ЄРДР відомостей про скоєння злочинів, передбачених ст.375 КК. До цього часу ця пропозиція не підтримана та на законодавчому рівні не втілена». [85]

У вересні 2019 року на розгляд Верховної Ради України було внесено проект Закону України «Про внесення змін до статті 375 Кримінального кодексу України щодо приведення у відповідність з рекомендацією експертів Групи держав проти корупції Ради Європи», яким запропоновано виключити статтю 375 із Кримінального кодексу України. У пояснювальній записці до законопроекту зазначено: «Збереження складу злочину статті 375 у КК України як анахронічного і деструктивного елементу конструкції кримінально-правового переслідування злочинів проти правосуддя – порушує незалежність кримінального судочинства, і судочинства як такого і віддаляє законодавство і правову політику України від законодавства і правової політики цивілізованих держав – членів Європейського

Союзу, чие кримінальне законодавство не містить, а правова політика не припускає існування подібних складів злочинів».[74]

Цей проект закону є альтернативним іншому законопроекту, внесеному до Верховної Ради України у вересні 2019 року, – проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації кримінальної відповідальності суддів за постановлення завідомо неправосудного судового рішення» № 2113 від 10 вересня 2019 року. Цим законопроектом передбачено посилення кримінальної відповідальності суддів за постановлення завідомо неправосудного судового рішення та внесення доповнення до Кримінального кодексу України окремою статтею 3751 «Постановлення суддею (суддями) Конституційного Суду України завідомо неправосудного судового рішення».

На думку Вищої ради правосуддя, «законопроект № 2113 від 10 вересня 2019 року не вирішує проблему, пов'язану зі зловживанням статтею 375 КК України як засобом тиску на суддів (на відміну від законопроекту № 2113-1 від 26 вересня 2019 року), та, навпаки, включає в себе ризики для гарантій незалежності суддів і не відповідає рекомендаціям GRECO»[78].

Крім того, на розгляді Конституційного Суду України перебуває конституційне подання 55 народних депутатів України від 19 листопада 2019 року щодо відповідності Конституції України статті 375 Кримінального кодексу України, за яким ухвалою колегії суддів відкрито конституційне провадження у справі.

На думку професора Хавронюка М.І. рекомендація GRECO є сумнівною, «оскільки саме по собі скасування ст. 375 ККУ не декриміналізує відповідне діяння: за відсутності вказаної статті його можна буде кваліфікувати як зловживання владою чи службовим становищем або інший злочин; неправомірний же вплив на суддів з боку органів прокуратури і досудового розслідування не зникне». [69,с.5] Він зазначає, що суди майже не застосовують статтю 375 КК, але вона доволі активно використовується для тиску на суддів.

За фактом постановлення суддею завідомо неправосудного судового рішення у 2019 році було порушено 408 кримінальних проваджень, із них 190 закрито, стосовно 2 обвинувальні акти направлено до суду. [78]

Розглянемо ще один аспект механізму відповідальності суддів з урахуванням забезпечення їх незалежності. Відповідно до пункту 1 частини першої статті 73 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» Рада «з метою забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя оприлюднює на офіційному веб-сайті реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, проводить перевірку таких повідомлень, оприлюднює результати та ухвалює відповідні рішення.» [4]

Протягом 2019 року Вища рада правосуддя розглянула 618 повідомлень суддів про втручання. За результатами розгляду матеріалів ВРП році ухвалила 115 рішень про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, затвердила 417 висновків членів ВРП про відсутність підстав для вжиття заходів. З усіх кримінальних проваджень, яких стосувалися прийняті у 2019 році рішення про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя, ВРП відомо лише про одне кримінальне провадження, що було внесене до ЄРДР за повідомленням судді про втручання в діяльність (за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 377 КК України) та пізніше направлене з обвинувальним актом до суду. [78] Незважаючи на численні заяви суддів про втручання у діяльність щодо здійснення правосуддя, кількість проваджень, направлених до суду з обвинувальним актом, є незначною. [78] Це свідчить про неефективність застосування статті 376 ККУ для гарантування незалежності суддів.

Проаналізувавши механізм притягнення суддів до відповідальності слід зазначити на його недопрацьованість і наявність положень, які дозволяють неоднозначно трактувати ситуацію, що сприяє можливості зловживань. До питань кримінальної відповідальності суддів, які не мають однозначного тлумачення, можна віднести: визначення видів і переліку судових рішень, які розцінюються як предмет злочину; поняття неправосудності судового рішення; визнання зміни (скасування) неправосудного рішення; момент закінчення відповідного злочину; розуміння тяжких наслідків як однієї з кваліфікуючих ознак злочину щодо неправомірного судового рішення.

Крім того, у законодавстві на сьогоднішній день не знаходять відображення питання розмежування кримінальної і дисциплінарної відповідальності судді за винесення неправомірного рішення; доцільність запровадження кримінальної відповідальності за постановлення неправосудного судового рішення через недбалість, незнання певних фактів, необережність, вплив сторонніх осіб, політизацію процесу тощо. Це потребує удосконалення законодавства шляхом внесення доповнень і чіткого визначення понять.

Існує також ряд організаційних проблем діяльності ВРП для забезпечення ефективного механізму відповідальності. В 2019 році ще не була вирішена проблема зі складом ВРП, більшість у якій мають становити судді, що обрані суддями. Станом на сьогодні з 19 членів ВРП лише 8 є суддями, що обрані своїми колегами (7 – з'їздом суддів України та Голова Верховного Суду обрана Пленумом Верховного Суду). Решта 11 членів ВРП обрані або призначені Президентом України, Верховною Радою України тощо. [78]

Оновлене законодавство не вирішило також проблему ігнорування судами важливих і належних аргументів сторони, хоча й визначило це однією з підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Хоча в Україні механізм дисциплінарної процедури наближено до європейських стандартів, однак, практичні аспекти потребують суттєвого доопрацювання з для створення ефективної і справедливої системи дисциплінарної відповідальності.

Крім того, невирішеними є такі важливі для функціонування системи правосуддя питання: завершення кваліфікаційного оцінювання суддів; впровадження Єдиної інформаційної телекомунікаційної судової системи; недодержання норм статті 481 Кримінального процесуального кодексу України під час повідомлення судді про підозру; невнесення Генеральним прокурором до ЄРДР відомостей про вчинення кримінального правопорушення щодо судді Існує суттєва проблема кадрового забезпечення судів. У 2019 році були запровадженні заходи для подолання кадрового дефіциту в судах, забезпечення однакового рівня суддівської винагороди в контексті здійснення процедури кваліфікаційного оцінювання, забезпечення належного рівня охорони судів і суддів. Водночас, зазначені

проблеми залишаються актуальними. Місцеві суди недоукомплектовані кадрами на 45%, що призводить до довготривалого процесу розгляду справ.

Слід відзначити і позитивні аспекти. Завдяки ухваленим у ході реформування нормативно-правовим актам вдалося усунути більшість законодавчих проблем з процедурою відповідальності суддів, на які вказував Європейський суд з прав людини. Зокрема, було вирішено такі проблеми: 1) парламент усунуто від вирішення питань дисциплінарної відповідальності судді (зокрема звільнення судді з посади); 2) скасовано поєднання в повноваженнях члена ВРП ролі «обвинувача» і «судді» в одній справі; 3) усунута можливість поєднання повноважень члена ВРП і народного депутата України в одній особі; 4) заборонено суміщати членство у ВРП і прокурорську діяльність; 5) порушення присяги як підставу для звільнення судді з посади замінено більш конкретною – «вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубого чи систематичного нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило невідповідність займаній посаді» 8) упроваджено строк давності для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. [77]

Таким чином, слід зазначити, що в результаті реформи України вдалося вирішити ряд законодавчих і практичних проблем регулювання механізму відповідальності та наблизити його до європейських стандартів, але існує ряд недоопрацювань, які потребують законодавчого врегулювання. Питання удосконалення механізму відповідальності розглянемо в наступному підрозділі роботи.

3.2 Державна стратегія і напрями реформування системи судоустрою і інституту повноважень ВРП щодо відповідальності суддів як її складової

Указом Президента України «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки» було започатковано проведення комплексного реформування судової системи. Стратегія розвитку судової системи є одним з етапів впровадження стратегічного плану розвитку судової влади України, ухваленого на XI з'їзді суддів, який є вищим органом суддівського самоврядування.

Стратегією передбачається здійснення реформування за наступними напрямками: «забезпечення незалежності, безсторонності та неупередженості суддів; оптимізація суддівського врядування та системи кар'єрного просування суддів; підвищення професійного рівня суддів; підвищення прозорості діяльності суддів та рівня їх відповідальності; забезпечення прозорості та відкритості правосуддя; забезпечення належної координації правових інститутів та єдності інформаційної системи» [8,с.4] та інші напрямки. Реформування системи судоустрою і судочинства передбачалось провести у два етапи: перший етап – «невідкладне оновлення законодавства, спрямоване на відновлення довіри до судової влади і суміжних правових інститутів; другий етап - системні зміни в законодавстві, у тому числі прийняття змін до Конституції України та комплексна побудова інституційних спроможностей відповідних правових інститутів».[8,с.4]

Згідно стратегії реформування судоустрою було внесено зміни до Конституції України та відбулось оновлення законодавства щодо судової системи і судочинства, що стало позитивним кроком у напрямку побудови правової держави.

Як вже зазначалось у попередніх розділах роботи, 2 червня 2016 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та Закон України «Про судоустрій і статус суддів» які набрали чинності 30.09.2016 р. Внесені зміни до Конституції і прийняття Закону запровадили суттєві новації: скасування інституту «призначення судді на посаду вперше» та положення про безстроковість займання посади ; підвищення вікового та професійного цензів до кандидатів на посаду судді; реорганізація Вищої ради юстиції у Вищу раду правосуддя; встановлення нового порядку формування Вищої ради правосуддя, відповідно до якого більшість складатимуть судді, обрані судьями; позбавлення президента права створювати суди і закріплення за парламентом повноважень щодо створення, ліквідації і реорганізації судів. Згідно з конституційними змінами, всі діючі судді мали пройти кваліфікаційне оцінювання – перевірку компетентності, доброчесності і дотримання етичних стандартів. Непроходження оцінювання стало підставою для звільнення судді.

Законом «Про судоустрій і статус суддів» були внесені наступні зміни у систему судоустрою: перехід до трьохрівневої системи судів: місцеві суди, апеляційні суди та Верховний Суд; утворення нового Верховного Суду «шляхом ліквідації Верховного Суду України, який розглядатиме справи як суд касаційної інстанції» [1]; ліквідація «вищих спеціалізованих судів з дня початку роботи Верховного Суду у новому складі» [1] ; утворення нових спеціалізованих судів: Вищого суду з питань інтелектуальної власності та Вищого антикорупційного суду; 5) впровадження механізмів для забезпечення доброчесної поведінки суддів із залученням громадськості. 6) закріплення обов'язку судді (кандидата на посаду судді) подавати, декларацію родинних зв'язків, декларацію доброчесності; 7) запровадження відкритих конкурсів на зайняття посади суддів апеляційних, вищих спеціалізованих судів та Верховного Суду з допуском осіб, що не мають суддівського стажу; 8) здійснення перерозподілу повноважень між Вищою кваліфікаційною комісією суддів України та Вищою радою правосуддя. [1]

Як вже зазначалось у попередньому розділі роботи, 21.12.2016 р. Верховною Радою України був прийнятий Закон «Про Вищу раду правосуддя», згідно з яким, ВРП отримала повноваження щодо внесення подання про призначення судді на посаду; ухвалення рішення про звільнення судді з посади, про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; надання згоди на затримання судді чи утримання під вартою.

В результаті внесення змін в законодавство, змінився механізм притягнення суддів до відповідальності і статус їх імунітету від абсолютного до функціонального. Новим законом «Про судоустрій і статус суддів» передбачалось, що суддя має нести кримінальну чи дисциплінарну відповідальність «за злочини (наприклад, отримання неправомірної вигоди) та дисциплінарні проступки, що можуть впливати на юридичну позицію судді при здійсненні ним правосуддя» [1]. Зокрема, суддя може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності у разі, якщо він «порушує встановлені законом вимоги щодо змісту судового рішення, не дає оцінки аргументам сторін, не викладає обґрунтування свого рішення» [1].

Судді фактично втрачають абсолютну недоторканність, і можуть бути затримані правоохоронцями за підозрою у здійсненні тяжких і особливо тяжких злочинів. До 2016 року суддю не міг бути затриманий навіть на місці злочину, доки Верховна Рада не дасть згоди на його арешт. Відповідно змін, суддю може бути затримано і утримувано під вартою за згодою Вищої ради правосуддя, за винятком затримання під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину (ч.3 ст.126 Конституції).

Водночас, скасовується механізм притягнення судді до відповідальності за винесення умисно неправосудного рішення або за порушення присяги.

Позитивним результатом реформування стала зміна ст.126 Конституції про обіймання посади суддею безстроково, про порядок призначення судді вперше. Суддів більше не призначають на випробувальний п'ятирічний строк, а безстроково після відкритого конкурсу.

Рада Європи у 2017-2018 роках провела дослідження процедур відбору і призначення суддів, запроваджених в рамках судової реформи в Україні. У Висновку Ради Європи, оприлюдненому 8 квітня 2019 року на сайті Офісу РЄ в Україні зазначено: «Упродовж 2016-2017 років в Україні впроваджено фундаментальну судову реформу з метою зміни процедур відбору і призначення суддів та приведення цих процедур у відповідність до стандартів Ради Європи. Змінами до законодавства враховано велику кількість міжнародних та європейських рекомендацій ;зміни в цілому відповідають стандартам Ради Європи» [55,с.28]

Професор Микола Козюбра зазначає «Незважаючи на позитивні зрушення у процесі призначення на посаду судді вперше, наявні великі резерви для удосконалення чинного Закону з питань надання чіткої регламентації критеріїв добору на посаду судді вперше, притягнення судді до дисциплінарної відповідальності. Ефективність судової реформи не може бути досягнута без внесення відповідних нагальних змін до Конституції України процесу обрання суддів, закріплення принципу незмінюваності суддів, виключних підстав порушення присяги судді».[40 с.17]

Наступним кроком реформування судової влади стало прийняття Верховною Радою України Закону «Про Вищий антикорупційний суд» 07.06.2018р., яким визначаються статус, завдання, підсудність справ Вищого антикорупційного суду, вимоги до кандидатів на посади суддів Вищого антикорупційного суду, порядок зайняття посади, гарантії безпеки суддів. 21.06.2018 р. Верховною Радою України прийнято Закон «Про утворення Вищого антикорупційного суду». 5 вересня 2019 року Вищий антикорупційний суд розпочав роботу.

Наприкінці 2019 року набрав чинності Закон України від 16 жовтня 2019 року № 193-IX «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування». Вказаний закон «отримав негативні оцінки з боку органів системи правосуддя, професійних юридичних організацій та був здебільшого негативно оцінений Венеціанською комісією. Як наслідок, Верховний Суд подав до Конституційного Суду України конституційне подання щодо визнання неконституційними низки положень вказаного Закону. Прийняття цього Закону заблокувало роботу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України». [78]

Зазначені етапи реформування судової системи створили підґрунтя для оновлення суддівської влади, однак існує багато проблемних питань у діяльності судової системи України. Одним з них є питання юридичної відповідальності суддів, що забезпечує дотримання законності, сприяє подоланню корупції, підвищенню довіри до судової влади. Важливе місце в цьому процесі займає саме ВРП.

До актуальних напрямків реформування механізму відповідальності суддів і повноважень ВРП на наш погляд, потрібно віднести наступні:

- 1) Розробка на законодавчому рівні принципів функціонування органів, на які покладена задача очищення та оновлення судової влади: Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя.

Як зазначалось, створення ВРП стало прогресивним кроком у подоланні політизованості судової системи і забезпечення незалежності суддів. Внаслідок змін в законодавстві більшість у ключових органах — Вищій кваліфікаційній комісії суддів (ВККС) та Вищій раді правосуддя (ВРП) зайняли судді. Залишається

проблема непрямого впливу на з боку державних і виконавчих органів влади, вирішення якої залежить тепер від доброчесності самих суддів. Доцільно було б залучити до роботи цих органів більшу кількість правників-науковців, викладачів вищих навчальних закладів, які є незалежними як від суддівської так і виконавчої влади. Це дозволить урівноважити процес прийняття рішень.

2) Створення прозорих процедур щодо прийняття рішень відносно конкурсного відбору та призначення суддів на посаду.

Як показує недавня практика відбору кандидатів до Верховного Суду і Антикорупційного Суду, Вища кваліфікаційна комісія суддів та Вища рада правосуддя продемонстрували проблеми щодо забезпечення прозорості процесу і запобігання відсутності у судах недоброчесних кандидатів. Можливість проходження недоброчесних кандидатів на високі посади суддівської влади можливо саме через закритість інформації і відсутністю можливості у громадськості ознайомитися з інформацією відносно кожного кандидата, особливо з висновком Громадської ради доброчесності про невідповідність кандидата критеріям доброчесності та професійної етики.

Порядок конкурсного відбору членів Вища рада правосуддя доцільно визначити на рівні законодавчих актів. Це відповідало б Конституції України про те, що порядок призначення членів Вищої ради правосуддя визначається законом. Запровадження процедури таємного голосування щодо обрання членів ВРП в більшій мірі гарантує призначення професійного і доброчесного кандидата. Для запровадження такого голосування в Парламенті потрібні зміни до закону.

3) Доцільно було б виключити можливість участі членів ВРП, які є прокурорами, у вирішенні питань щодо дисциплінарної відповідальності суддів.

4) Враховуючи функціонування ВРП як суду (дисциплінарна палата – перша інстанція, Вища рада правосуддя – апеляційна), то, доцільно було б запровадити механізм оскарження рішень Вищої ради правосуддя в суді.

5) ВРП встановити чіткі терміни щодо розгляду дисциплінарних скарг, для запобігання припинення проваджень у зв'язку із закінченням трирічного строку давності.

Наведемо приклад. 26 січня 2018 року відбулося засідання Першої дисциплінарної палати ВРП, де розглядалися питання про відкриття дисциплінарних справ. Скарги, які розглядалися, надходили у вересні - жовтні 2017 року. 29 січня 2018 року Друга дисциплінарна палата розглядала питання про відкриття скарг, які надходили у березні, серпні-вересні та грудні. 31 січня 2018 року Третя дисциплінарна палата приймала рішення за скаргами від липня, вересня, жовтня та листопада. З порядків денних цих трьох засідань можна побачити, що проміжок між отриманням скарги до розгляду питання про відкриття провадження становить від 39 до 318 днів. Тобто, практика ВРП стосовно строків розгляду скарг на дії суддів варіюється від строку більше одного місяця і аж до одного року, що є неприпустимим. Таким чином, бракує чітко визначених строків, які б унеможливили зловживання, коли розгляд скарги роками не рухається. [77, с.37] Але нещодавня зміна строку проведення попередньої перевірки з 45 днів на «розумний строк» демонструє, що ВРП в цьому не зацікавлена. Цими змінами вона забезпечила, щоб члени ВРП формально не порушували регламент, якщо вони навіть навмисно будуть затягувати розгляд скарг.

б) Розробка дієвих механізмів відповідальності суддів, в тому числі кримінальної відповідальності, за прийняття неправосудних рішень, корупцію, вчинення дій, що є несумісними з високим статусом судді.

В реалізації цього напрямку необхідно удосконалення змісту статті 375 Кримінального кодексу України, в якій слід деталізувати та зазначити критерії поняття «завідомо неправосудне рішення», зазначити види судових рішень, що можна віднести до завідомо неправосудного. Крім того доцільно дати визначення поняття «тяжкі наслідки» як однієї з кваліфікуючих ознак злочину щодо неправомірного судового рішення.

7) Проведення перекваліфікації суддів і доукомплектування судів оновленими кадрами. На сьогоднішній день багато судів не укомплектовані суддівськими кадрами навіть на 50%, внаслідок чого суттєво затягується процес розгляду справ, що є порушенням права на справедливий суд.

За інформацією Державної судової адміністрації України, станом на 1 січня 2020 року штатна чисельність суддів апеляційних та місцевих судів становить 7039 одиниць, а фактична – 5002 одиниці. Вакантними є 2044 посади суддів. За даними обліку Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, станом на 31 грудня 2019 року кількість суддів, які пройшли кваліфікаційне оцінювання, становить лише 3230, з них 3061 є діючими. ВККС України було заплановано у 2019 році завершити кваліфікаційне оцінювання на відповідність займаній посаді 3 153 суддів, з них кваліфікаційне оцінювання завершено стосовно 933 суддів.[78,с.35]

Актуальною залишається і проблема недотримання строків кваліфікаційного оцінювання суддів. Як відзначала Венеціанська комісія, «оцінювання суддів України щодо професіоналізму, етичності та доброчесності є надзвичайним заходом, який має бути обмеженим в часі та вимагає найвищої міри обережності, має здійснюватися швидко та ефективно»[82,с.12]. Отже, одним з найактуальніших питань судової реформи, що триває, є пошук оптимальних шляхів пришвидшення процесу кваліфікаційного оцінювання суддів. Для пришвидшення процесу кваліфікаційного оцінювання необхідною є оптимізація роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та розгляд питання щодо внесення змін до Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення.

Для вирішення кадрової проблеми системи правосуддя необхідним є врегулювання процедури переведення суддів.

8) Для оптимізації процесів діяльності судів, органів та установ системи правосуддя, ефективної інформаційної взаємодії судів з іншими державними органами та установами і створення єдиної системи електронного документообігу необхідно прийняти нормативно-правові акти щодо повного запровадження електронного правосуддя.

Функціонування електронного правосуддя в Україні має забезпечити Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система. ЄСІТС функціонуватиме у судах, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Державній судовій адміністрації України, і має забезпечити оптимізацію доку-

ментообігу системи правосуддя. Наказом Державної судової адміністрації України від 7 листопада 2019 року № 1096 було затверджено Концепцію побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Відповідно до Концепції змінено модель побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та терміни її створення. Згідно із концепцією впровадження ЄСІТС має забезпечити: «уніфікацію та оптимізацію процесів діяльності судів, органів та установ системи правосуддя; ефективну інформаційну взаємодію судів, органів та установ системи правосуддя з іншими державними органами та установами; створення єдиної системи електронного документообігу та контролю виконання доручень, яка забезпечить автоматизований рух документів та контроль за проходженням і виконанням документів у повному обсязі, що суттєво вплине на скорочення термінів підготовки та прийняття рішень» [82,с.19] Процес створення ЄСІТС гальмується з бюрократичних причин і нестачі фінансування. Вирішення питання призведе до прискорення процедур розгляду судових справ, автоматизації судового документообігу, створення єдиних інформаційно-аналітичних систем, зменшення паперового документообігу і як слідство до економії бюджетних коштів.

Підсумовуючи, слід зазначити, що механізм відповідальності суддів і повноважень ВРП в цьому процесі потребує законодавчого врегулювання щодо процедур і практичного застосування. Але, суспільству потрібно усвідомлювати, що реформа суддівської системи – це не зміни в законодавстві, не жорстке покарання окремих судів, а створення нових принципів і механізмів у системі правосуддя. Тому, успіх реформи залежить від загальних зусиль законодавчої влади, виконавчої влади, яка не здійснює тиск на суддів, свідомості і доброчесності суддівського корпусу, їх прагнення до оновлення, суспільства, яке часто є стороною корупційного діяння та загальної суспільної потреби будувати правову демократичну Україну.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Сучасний механізм притягнення суддів до юридичної відповідальності, в тому числі і до кримінальної, повинен забезпечувати рівновагу між їх незалежністю і обов'язковою відповідальністю перед державою і суспільством.

Згідно ч.3 статті 126 Конституції України «без згоди ВРП «суддю не може бути затримано або утримано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком випадків затримання судді під час або відразу після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину» [1]

Згідно п. 5, 6 ч. 2 ст. 131 Конституції України ВРП надає згоду на затримання судді чи утримання під вартою, а також ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя.[1] Дана процедура містить ознаки судового розгляду, а повноваження ВРП носять характер квазісудових. ВРП у питаннях зняття суддівської недоторканості виконує функцію судового контролю, а її рішення про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом мають підлягати прямому застосуванню, без подальших рішень слідчого судді. Це покладає на ВРП відповідальність за обґрунтованість рішень, які повинні відповідати ст.196 КПК України.

Проаналізувавши механізм притягнення суддів до відповідальності, в тому числі кримінальної, слід зазначити на його недосконалість і наявність положень, які дозволяють неоднозначно трактувати ситуацію, що сприяє можливості зловживань. До питань кримінальної відповідальності суддів, які не мають однозначного тлумачення, можна віднести: визначення видів і переліку судових рішень, які розцінюються як предмет злочину; поняття неправосудності судового рішення; визнання зміни (скасування) неправосудного рішення; момент закінчення відповідного злочину; розуміння тяжких наслідків як однієї з кваліфікуючих ознак злочину щодо неправомірного судового рішення. Крім того у законодавстві на сьогоднішній день не знаходять відображення питання розмежування кримінальної

і дисциплінарної відповідальності судді за винесення неправомірного рішення; доцільність запровадження кримінальної відповідальності за постановлення неправосудного судового рішення через недбалість, незнання певних фактів, необережність, вплив сторонніх осіб, політизацію процесу тощо. Це потребує удосконалення законодавства шляхом чіткого визначення цих понять. Існує також ряд організаційних проблем діяльності ВРП. В 2019 році ще не була вирішена проблема зі складом ВРП, де більшість мають становити судді, що обрані суддями.

Хоча в Україні механізм дисциплінарної процедури наближено до європейських стандартів, однак, практичні аспекти потребують суттєвого доопрацювання для створення справедливої системи дисциплінарної відповідальності.

До актуальних напрямків реформування механізму відповідальності суддів і повноважень ВРП на наш погляд, потрібно віднести наступне: розробка на законодавчому рівні принципів формування та функціонування органів, на які покладена задача очищення та оновлення судової влади: Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя; створення прозорих процедур щодо прийняття рішень відносно конкурсного відбору та призначення суддів на посаду; проведення переатестації суддів і доукомплектування судів оновленими кадрами; розробка дієвих механізмів відповідальності суддів, в тому числі кримінальної відповідальності, за прийняття неправосудних рішень, корупцію, вчинення дій, що є несумісними з високим статусом судді; для оптимізації процесів діяльності судової системи і створення єдиної системи електронного документообігу необхідно прийняти нормативно-правові акти щодо повного запровадження електронного правосуддя тощо.

Таким чином, слід зазначити, що в результаті реформи в Україні вдалося вирішити більшість законодавчих і практичних проблем регулювання механізму відповідальності та наблизити його до європейських стандартів, але існує ряд питань, які потребують законодавчого врегулювання.

ВИСНОВКИ

Суддя у професійній діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним, але повинен бути і відповідальним перед державою і суспільством. Законодавче забезпечення принципу незалежності суду в поєднанні з їх відповідальністю знаходить відображення у Конституції України Законі України «Про судоустрій і статус суддів», Законах України «Про Вищу раду правосуддя», «Про Конституційний Суд України», у Законі України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» тощо.

Дієвим кроком на шляху до реформування судової системи стало прийняття в 2016 році Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та прийняття Законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя». З метою уникнення політизації суду та його залежності від органів державної влади, було встановлено новий порядок призначення та звільнення судді з посади та змінену процедуру притягнення судді до відповідальності.

Виходячи із актуальності і важливості питання для побудови демократичної правової держави, була обрана тема роботи: «Квazісудові повноваження Вищої ради правосуддя, їх права сутність і значення».

Метою написання роботи було дослідження правової природи ВРП, її конституційних повноважень, механізму здійснення квazісудових повноважень.

В 1 розділі роботи було розглянуто правову природу ВРП, конституційні і законодавчі основи її повноважень.

Згідно статті 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя»: «Вища рада правосуддя є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів. [4]

Правовий статус ВРП визначається її конституційно та законодавчо закріпленими повноваженнями: 1. ВРП, як головний орган в питаннях суддівської кар'єри; 2. ВРП, як єдиний дисциплінарний орган щодо суддів; 3. Повноваження у притягнення суддів до кримінальної відповідальності. 4. Участь у формуванні корпусу державних службовців у системі правосуддя. [4]

Перелік повноважень ВРП щодо забезпечення відповідальності суддів з урахуванням їх недоторканості закріплений у статті 131 Основного закону і статтях Закону «Про Вищу Раду Правосуддя». Судова юрисдикційна функція ВРП, пов'язана із забезпеченням механізмів відповідальності суддів та прокурорів, є найбільш дискусійною. Неоднозначність її полягає у тому, що ВРП не є судовим органом і не входить до загальної системи судів, але виконує функції правосуддя та займає самостійне місце в судовій владі України. Статус ВРП як квазісудового органу при виконанні цих повноважень є дискусійним питанням.

В 2 розділі було проаналізовано механізм притягнення суддів до відповідальності з урахуванням суддівської недоторканості і імунітету. Статтею 126 Конституції України визначено, що незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України. Держава для забезпечення незалежності суддів встановлює особливий порядок притягнення суддів до кримінальної відповідальності з урахуванням їх суддівської недоторканості і імунітету.

Відповідно Закону «Про Вищу раду правосуддя» для розгляду справ щодо дисциплінарної відповідальності суддів, ВРП формує дисциплінарні палати, які є «квазісудами» першої інстанції. Апеляційний перегляд рішень дисциплінарних палат здійснює ВРП, а касаційний – Велика палата Верховного Суду. Створено механізм, за яким Дисциплінарна палата притягає до відповідальності суддю за порушення, а ВРП здійснює звільнення судді з посади.

Згідно ч.3 статті 126 Конституції України «без згоди Вищої ради правосуддя «суддю не може бути затримано або утримано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком випадків затримання судді під час або відразу після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи

попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину» [1] Згідно п. 5, 6 ч. 2 ст. 131 Конституції України саме ВРП надає згоду на затримання судді чи утримання під вартою, а також ухвалює рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя.[1]

Таким чином, ВРП у питаннях зняття суддівської недоторканості виконує функцію судового контролю, а її рішення про надання згоди на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом мають підлягати прямому застосуванню, без подальших рішень слідчого судді. Це покладає на ВРП відповідальність за обґрунтованість і доцільність рішень, які повинні відповідати ст.196 КПК України (Ухвала про застосування запобіжних заходів).

Проаналізувавши фабули справ щодо притягнення суддів до кримінальної відповідальності, треба зазначити на недосконалість даного механізму, що створює підґрунтя для зловживань при розгляді справ.

Оскільки Україна йде шляхом, спрямованим на адоптацію українського законодавства до стандартів європейських країн, було розглянуто механізм відповідальності суддів у країнах ЄС. Законодавство більшості країн ЄС не встановлює для суддів особливих імунітетів. Спільним для країн ЄС є те, що будь-який факт зловживань з боку судді розглядається як екстраординарне явище, яке викликає суспільний резонанс.

Проаналізувавши механізм притягнення суддів до відповідальності, в тому числі кримінальної, нами були визначені наступні проблемні аспекти. До питань кримінальної відповідальності суддів, які не мають однозначного тлумачення, можна віднести: визначення видів і переліку судових рішень, які розцінюються як предмет злочину; поняття неправосудності судового рішення; визнання зміни (скасування) неправосудного рішення; розуміння тяжких наслідків як однієї з кваліфікуючих ознак злочину щодо неправомірного судового рішення.

Крім того у законодавстві на сьогоднішній день не знаходять відображення питання розмежування кримінальної і дисциплінарної відповідальності судді за винесення неправомірного рішення; доцільність запровадження кримінальної відповідальності за постановлення неправосудного судового рішення через недба-

лість, незнання певних фактів, необережність, вплив сторонніх осіб, політизацію процесу тощо. Це потребує удосконалення законодавства шляхом внесення доповнень і чіткого визначення понять. Існує також ряд організаційних проблем діяльності ВРП. В 2019 році ще не була вирішена проблема зі складом ВРП, де більшість мають становити судді, що обрані суддями.

В 3 розділі роботи були розглянуті питання подальшого реформування судової системи і внесені власні пропозиції щодо удосконалення механізму відповідальності суддів. До актуальних напрямків реформування механізму відповідальності суддів і повноважень ВРП на наш погляд, потрібно віднести наступне: розробка на законодавчому рівні принципів формування та функціонування органів, на які покладена задача очищення та оновлення судової влади: Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради правосуддя; створення прозорих процедур щодо прийняття рішень відносно конкурсного відбору та призначення суддів на посаду; проведення переатестації суддів і доукомплектування судів оновленими кадрами; розробка дієвих механізмів відповідальності суддів, в тому числі кримінальної відповідальності, за прийняття неправосудних рішень, корупцію, вчинення дій, що є несумісними з високим статусом судді; для оптимізації процесів діяльності судової системи і створення єдиної системи електронного документообігу необхідно прийняти нормативно-правові акти щодо повного запровадження електронного правосуддя тощо.

Для дослідження питань роботи були використані праці провідних фахівців з права, нормативно-законодавча база у вигляді законів, указів, постанов, матеріали висновків Ради Європи і Веніціанської комісії щодо оцінки проведення реформування судової влади, матеріали науково-практичних конференцій з права та статті з фахових видань.

Таким чином, були виконані поставлені завдання і досягнуто мету роботи: дослідження правової природи Вищої ради правосуддя, її конституційних повноважень, механізму здійснення квазісудових повноважень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30
2. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» 2 червня 2016 року № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради, 2016, № 31, с.545
3. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 2 червня 2016 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
4. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 7-8. Ст. 50.
5. Про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності народних депутатів України та суддів : проект Закону України, реєстр. № 1776 від 16 січня 2015. //URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/>
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифіковано Законом № 475/97- ВР від 17.07.97 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995>
7. Про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів : проект Закону України, реєстр. № 2522а від 04 липня 2013 р. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua>.
8. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 – 2020 роки: Указ Президента України. //Офіційний вісник Президента України. 2015. № 13. Ст. 864
9. Про забезпечення права на справедливий суд : Закон України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2015. – № 18, № 19–20. – Ст. 132. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/192-19>
10. Кодекс суддівської етики: затверджено XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 р.// URL: court.gov.ua/userfiles/Kodenetiki
11. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР)
12. Висновок Європейської хартії про закон «Про статус суддів» Лісабон, 10 липня 1998 року// URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994-236>

13. Висновок Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія) № 722/2013 до проекту Закону про внесення змін до Конституції, що посилюють незалежність суддів та на зміни до Конституції, запропоновані Верховною Радою України, та про внесення змін до Конституції, запропоновані Конституційною Асамблеєю України, прийнятий на 95 пленарній сесії (Венеція, 14-15 червня 2013 р.)// www.venice.coe.int/webforms/documents
14. Висновок венеціанської комісії від 18 жовтня 2011 року щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів України» та інших законодавчих актів України»// URL: [www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2011\)033-e.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2011)033-e.aspx)
15. Спільний висновок щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Підготовлений Венеціанською комісією та Дирекцією з технічного співробітництва Генеральної Дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи. Ухвалений Венеціанською Комісією на 84-ому пленарному засіданні (Венеція, 15-16 жовтня 2010 р.)// URL: www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf
16. Девід Вон, Ірина Зарецька, Сергій Сученко «Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства», Київ, 2015. – 708 с.
17. Закон України «Про Вищу раду юстиції» від 15 січня 1998 року (втратив чинність від 21.12.2016 р.) // Відомості Верховної Ради України 1998, № 25, ст.146
18. М.І. Козюбра та інші. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. - К., 2015. - 392 с. 2015
19. Городовенко В. В. Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні: монографія – К. : Фенікс, 2007. – 224с, С. 90
20. Прилуцький С. В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Правосуддя. Держава): Монографія. – К: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. – 317 с.
21. Савенко М.Д. Незалежність суддів та її правове забезпечення // Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів: Матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, 30-31 березня 2005 р.; м. Харків / Редкол.: В.В.Сташис та ін. – Х.; К.: ЦНТ «Гопак», 2006. – 170 с. – С. 98-110.

22. Галайденко Т.В. Сутність принципу незалежності суддів // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011.– №4. – С. 76-85.
23. Колесниченко В.М. Роль і місце Вищої ради юстиції в системі органів державної влади //Конституційно-правовий статус Вищої ради юстиції: позиції теорії та практики. //Матеріали науково-практичної конференції 5 жовтня 2012 року - С.5-6
24. Група держав проти корупції (GRECO), недоторканність державних службовців як можлива перешкода у боротьбі з корупцією, 2010.// Тематичні статті. С. 41
25. Основні принципи незалежності судових органів схвалені Резолюціями Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 р. // [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_201
26. Овчаренко О. М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації : [монографія] / Овчаренко О. М. – Х. : Право, 2008. – 280 с.
27. Луць Л. А. Принцип незалежності суддів та його забезпечення в Україні // Незалежність судді: міжнародні стандарти та національна практика: Навч.-практ. посіб. / Луць Л. А., Савченко М. Д., Городовенко В. В. (та ін.); 91 Центр суддів, студій, Всеукр. незалеж. суддів. асоц. – К. : Поліграф – Експрес, 2008. – С. 37.
28. Кваша О.О. Принцип незалежності суддів як гарантія протидії порушенням прав людини // Часопис Київського університету права. – 2009. – №2. – С. 229-233.
- 29.Шелевер Н.В. «Імунітет суддів та їх відповідальність», Науковий вісник Ужгородського університету, 2011, С.79-80.
- 30.Гончаренко О. В. Актуальні питання притягнення суддів до відповідальності (частина друга). Вісник Вищої ради юстиції. 2011. № 2 (6). С. 19–33.
- 31.Колодяжний М. Стратегія протидії корупції у діяльності органів правосуддя. Право України. 2017. № 1. С. 37-43.

32. Прилуцький С. Конституційна модернізація статусу суддів як шлях у подоланні корупційної залежності судової влади України. *Право України*. 2017. № 1. С. 12-18. 168. П
33. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції Київ, 12 грудня 2019 року// <https://www.naiu.kiev.ua/pravova-prosvita/osnovi-antikorupciijnogo-zakonodavstva-ukrayini>
34. Савенко М.Д. Незалежність суддів та її правове забезпечення // Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів: Матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, 30-31 берез. 2005 р.; м. Харків / Редкол.: В.В.Сташис (голов, ред.) та ін. – Х.; К.: ЦНТ «Гопак», 2006. – 170 с. – с.98-110.
35. Курило О.М. Гарантії незалежності суддів у кримінальному процесі України // Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів: Матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, 30-31 берез. 2005 р.; м. Харків / Редкол.: В.В.Сташис та ін. – Х.; К.: ЦНТ «Гопак», 2006. – 170 с. – с.72-79.
36. Михайленко О.Р. Про забезпечення незалежності суддів у змагальному кримінальному процесі // Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів: Матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, 30-31 берез. 2005 р.; м. Харків / Редкол.: В.В.Сташис (голов, ред.) та ін. – Х.; К.: ЦНТ «Гопак», 2006. – 170 с. – с.51-56
37. Центр Разумкова. URL: <http://www.razumkov.org.ua/ukr/index.php>
38. Великий енциклопедичний юридичний словник: А-Я/ ред. Ю.С. Шемшученка. – К. : Юрид. думка, 2007. – 990 с.
39. Козюбра М. І. Сучасний стан реформування конституційних засад судової влади / М. Козюбра, П. Стецюк // Конституційний процес в Україні: удосконалення засад правосуддя, прав, свобод і обов'язків людини і громадянина : інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу «Реформа конституційних засад судової влади, прав і свобод людини: поточний результат і очікувані перспективи», 22 червня 2016 р. – Київ, 2016. – С. 4–10. <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12272>

40. Козюбра М. І. Імплементация конституційних змін щодо правосуддя: стан і проблеми / [М. І. Козюбра] // Проблеми імплементации змін до Конституції України щодо правосуддя та статусу Конституційного Суду України / [авт.-уклад. В. Мусіяка]. – Київ, 2017. – Глава 1. – С. 6–31.
<http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/13123>
41. Чебан В.І. Правовий статус суддів у міжнародних документах // Незалежний суд – гарантія захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина : Мат. Всеукр. наук.-практ. конференції, 30 травня 2009 року. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2009. – С.196-200.
42. Городовенко В. В. Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні: монографія – К. : Фенікс, 2007. – 224 с. 90 21. Прилуцький С. В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Правосуддя. Держава): Монографія. – К: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. – 317 с.
43. Проблеми застосування міжнародних стандартів у правовій системі України / [Михайло Баймуратов, Вільям Е. Батлер, Гарі Борн, Микола Козюбра та ін. ; під заг. ред. Є. Б. Кубка] ; Юрид. фірма «Салком», Науково-аналітичний центр. - К. : Юридична практика, 2013. - 602 с.
44. Сердюк В. Недоторканність суддів та її значення для здійснення правосуддя // Юридичний Вісник України. – 05.03.2008. – № 18: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yuricom.kiev.ua/uvu/>
45. Константий О.В. Суддівський імунітет як гарантія об'єктивного і неупередженого правосуддя в державі // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – №1 – С.44-47.
46. Савенко М. Д. Судова реформа в Україні : конституційний аспект / Савенко М. Д. Наукові записки НаУКМА. - 2015. - Т. 168 : Юридичні науки. - с. 9-14.
47. Сущенко В. М. Реформування судової влади : комплексний підхід / Сущенко В М Наукові записки НаУКМА. - 2015. - Т. 168 : Юридичні науки. - с. 14-19.
48. Денисенко Л., Сироїд О., Фадєєва І., Шаповалова О. БУТИ СУДДЕЮ. – Київ, 2015. – 216 с.

49. Сухарко А. В. Порядок формування Вищої ради правосуддя. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. №2. Том 1. с. 134-137
50. Матеріали науково-практичної конференції «Незалежність судді - одна з основ демократичного цивілізованого суспільства та гарантія надійного захисту визначених Конституцією України соціальних цінностей та правопорядку в державі»: Київ, 2018// Режим доступу: <http://www.yurincom.kiev.ua/uvu/>
51. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-2016>
52. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Ст. 375 Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131
53. Реєстр кримінальних проваджень САП у судах : http://bit.ly/sapo_courts_criminal
54. Узагальнення судової практики розгляду справ про адміністративні корупційні правопорушення та деякі злочини, передбачені розділом XVII Кримінального кодексу України: Закон і бізнес, Київ, 2018 рік
55. Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи «Щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності» Офіс Ради Європи в Україні. Офіційний сайт <https://www.coe.int> > KIEV
56. Про публічне звернення Вищої ради правосуддя : рішення Вищої ради правосуддя від 16 січня 2017 року № 15/0/15-17. URL: <http://www.vru.gov.ua/act/8563> (дата звернення: 09.02.2018)
57. Рішення Вищої ради правосуддя, офіційний веб-сайт Ради URL: http://www.vru.gov.ua/act_list
58. Регламент Вищої ради правосуддя / затверджений рішенням Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року № 52/0/15-17 (з наступними змінами).

59. Експертний Висновок ОБСЄ до проекту Закону «Про Вищу раду правосуддя» – <http://jrc.org.ua/upload/steps/94d8e6a4b926009ff2cfcce79b546>
60. Про внесення змін до Регламенту Вищої ради правосуддя: рішення Вищої ради правосуддя від 7 лютого 2017 року № 189/0/15-17. URL: http://www.vgu.gov.ua/act_list (дата звернення: 09.02.2018).
61. Спільний висновок Венеціанської комісії від 23 березня 2015 року № CDL-AD 2015 рік// URL: <https://vkksu.gov.ua>
62. Висновок № 3 Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності від 19 листопада 2002 року. П. 51. URL: <https://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodnespivrobitnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva/>
63. Проміжному висновку Венеціанської комісії щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя» від 24 липня 2015 року № CDL-PI(2015)016.
64. Конституційне подання щодо офіційного тлумачення сполучення слів «як неправосудного», ужитого в частині четвертій статті 62 Конституції України від 27 грудня 2016 року. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/4F6C060DD432E506C225](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/4F6C060DD432E506C225)
65. Висновок Венеціанської комісії *amicus curiae* brief для Конституційного Суду Республіки Молдова щодо кримінальної відповідальності суддів від 13 березня 2017 року № CDL-AD(2017)002. П. 1–7
66. Офіційний сайт ВРП. Місія ВРП // <https://hcj.gov.ua/page/misiya>
67. Слинько Д. В. Загальна характеристика окремих видів неюрисдикційного процесу// Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Серія «ПРАВО». Випуск 22, 2016 рік
68. Хавронюк М.І., Дудоров О.О., Навроцький В.О., Музика А.А., Бойко А.М., Брич Л.П., Задоя К.П., Мельник М.І., Письменський Є.О., Ришелюк А.М. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Видання 11-те, перероблене та доповнене// вид-во Дакор, Київ, 2019 - 1384 с.

- 69.Хавронюк М. І. Кримінальна відповідальність за постановлення суддею неправосудного судового рішення: міжнародні стандарти, законодавство України та інших держав Європи.// Київ, Наукові записки НаУКМА Юридичні науки. 2019. Том 4
- 70.Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Альтернативна доповідь за 2018 рік / Смалюк Р., Серeda М. – К.: 2019 рік
71. Міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ : Істина, 2010. 488 с.
72. Овчаренко О.М. Постановлення суддею завідомо неправосудного рішення: аналіз об'єктивної сторони злочину, передбаченого статтею 375 КК України. Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф.; м. Харків, 8-9 жовт. 2015 р. / за ред. В.І. Борисова. Харків: Право, 2015. С. 367-372.
73. Овчаренко О.М. Інститут юридичної відповідальності судді в системі судового права. Актуальні проблеми судового права: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присв. пам'яті проф. І. Є. Марочкіна; м. Харків, 30 жовт. 2015 р. / за ред. Л.М. Москвич. Харків: Право, 2015. С. 76-79.
- 74.Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 375 Кримінального кодексу України (щодо приведення у відповідність з рекомендацією експертів Групи держав проти корупції Ради Європи)»// http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GI00541A.html
- 75.Система оцінки якості роботи суду: стандарти, критерії, показники та методи. Проект «Справедливе правосуддя», Рада суддів України, Держ. суд. адмін. України. Київ, 2015. 58 с.
- 76.Щодо оцінювання роботи суддів, якості правосуддя та повагу до незалежності судової влади: висновок № 17 (2014) Консультативної ради європейських суддів РЄ. Європ. та міжнар. стандарти у сфері судочинства. Київ, 2015. 641с.
77. Максим Серeda, Роман Куйбіда, Роман Смалюк Дисциплінарна практика Вищої ради правосуддя щодо суддів Центр політико-правових реформ; Київ, 2018. 35 с .

78. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь ВРП за 2019 рік; Київ, 20 квітня 2020 р., 160 с.
79. Офіційний сайт ВРП. План діяльності ВРП на 2018-2020 роки. <https://hcj.gov.ua/page/misiya>
80. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини п'ятої статті 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» м. Київ, Справа № 1-13/2016 8 вересня 2016р.
81. Інформація про притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за рішеннями Дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя за січень-травень 2019 року; офіційний сайт ВРП. // <https://hcj.gov.ua>
82. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь ВРП за 2018 рік, Київ, 28 березня 2019 р., 172 с. // <https://hcj.gov.ua/page>
83. В.І. Борисов, В.І. Тютюгін «Злочини проти правосуддя» Навчальний посібник Харків «Право»; 2011. 155 с.
84. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України; лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 № 511-550/0/4-13// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0511740-13>
85. Андрій Овсієнко «Реагування Генпрокуратури на звернення суддів щодо втручання в їх діяльність залишається на неналежному рівні», 17 квітня 2020 р. // <https://resonance.ua/reaguvannya-genprokuraturi-na-zverne>
86. Постанова пленуму Верховного Суду «Щодо проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16.09.2019 № 11 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011780-19>
87. Олексій Маловацький Судова реформа: системні перетворення чи «точкові» зміни?// Інтерфакс-Україна 06.05.2020 р.